

Technologia projektowa

STAROSTWO POWIATOWE
w Łomży
ul. Szcasa Zaspiewa 1
18-400 Łomża
tel. 86 215 69 22, fax 86 215 69 23
e-mail: poczta.80

PROJEKT BUDOWLANY

REMONTU I KONSERWACJI KOŚCIOŁA

P.W. ŚW WOJCIECHA BISKUPA MECZENNIKA

W SZCZEPANKOWIE

GM ŚNIADOWO.

Numerem projektu sporządzonego
art. 35 ust. 1 praca
Nr 69/2020
z dnia 26.02.2020 r.
wydanej przez Starostwo Powiatowe
w Łomży

REJESTR ZABYTEKÓW DECYZJA NR REL.: A-583, dec. z dnia 20,12,1964 r.

KATEGORIA OBIEKTU - X

OBIEKT: KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. WOJCIECHA BISKUPA
MECZENNIKA

ADRES: ŚNIADOWO 18-411 SZCZEPANKOWO 17,

Działka nr 1297 *zab. wojewódzki*

INWESTOR: PARAFIA RZYMSKO-KATOLICKA P.W. ŚW.
WOJCIECHA BM W SZCZEPANKOWIE 18-411
ŚNIADOWO, SZCZEPANKOWO 17,

projektant: mgr inż. arch. JAROSŁAW GRZEGORY

NR MA/070/04 DECYZJA NR KK/075/04 I 101/05/U/C -

MORIA RP NR MA-1728

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTEKÓW
w Białymstoku
DELEGATURA W ŁOMŻY
18-400 Łomża, ul. Nowa 2
tel./fax 86 216-64-98

ZGODNIE Z POZWOLENIEM FINANS.

z dnia 14.02.2020
znak sprawy k. 5142.7.2020

Z TD. PODŁASKIEGO WOJEWÓDZKIEGO
KONSERWATORA ZABYTEKÓW

WARSZAWA 15 LISTOPAD 2019 r

Po KIEROWNIKU DELEGURY W ŁOMŻY

Janusz Jędrzejko

STAROSTWO POWIATOWE
w Łodzi
ul. Ściegiennego 1/1
18-400 Łódź
tel. 86 215 69 72, fax 86 215 69 71
e-mail: pccw.80

JEDNOSTKA PROJEKTOWA: Grzegory & Partnerzy Architekci
03-289 Warszawa, ul. Ruskowy Bród 79

OBREB: 200707_2_003

JEDNOSTKA EWIDENCYJNA: 200707_2

PROJEKTANT:

mgr inż. arch. Jarosław Grzegory
uprawnienia budowlane w specjalności
architektonicznej do projektowania
bez ograniczeń
upr. bud. nr MA/070/04

Wykonali:

Wykonanie konserwatorskie:

mgr konserwator dzieł sztuki
Przemysław Gorek

Wykonanie projektu:

ARTYSTA PLASTYK
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
mgr Przemysław Gorek
Nr dypl. 5946

- Wymiana pokrycia dachowego, konserwacja więźby dachowej.
- Konserwacja elewacji.
- Konserwacja historycznych wypraw.
- Prace ziemne.
- Konserwacja stolarki drzwiowej.
- Konserwacja okien.
- Konserwacja stropu i ścian wewnętrznych w kościele
- Konserwacja posadzki

WARSZAWA 15 LISTOPADA 2019R

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA:

ZAŁĄCZNIKI DO PROJEKTU

1. Mapa do celów projektowych 4
2. Oświadczenie projektanta 2
3. Dokumenty potwierdzające kwalifikacje 3

PRZEDMIOT INWESTYCJI

1. Przedmiot inwestycji 5
2. Dane informacyjne – historia obiektu 7
3. Dane o charakterze i cechach 22

PROJEKT ARCHITEKTONICZNO-BUDOWLANY

1. Przeznaczenie i program użytkowy obiektu 22
2. Parametry techniczne obiektu 22
3. Forma architektoniczna i funkcja obiektu elewacje 22
4. Stan zachowania 28
5. Układ konstrukcyjny obiektu 32
6. Opinia geotechniczna 33

OPIS DZIAŁAŃ TECHNICZNYCH

1. Prace inwentaryzacyjne i dokumentacyjne 35

ZAKRES PRAC KONSERWATORSKICH

1. Wymiana pokrycia dachowego, konserwacja więźby dachowej. 36
2. Konserwacja elewacji. 36
3. Konserwacja historycznych wypraw. 40
4. Prace ziemne. 42
5. Konserwacja stolarki drzwiowej. 42
6. Konserwacja okien. 43
7. Konserwacja stropu i ścian wewnętrznych w kościele 44
8. Konserwacja posadzki 47

WYKRESY TECHNICZNE 43

DOCUMENTACJA FOTOGRAFICZNA 65

INFORMACJA DOTYCZĄCA BEZPIECZEŃSTWA I OCHRONY ZDROWIA 48

WNIOS DO ZAGOSPODAROWANIA TERENU 81-86

2. PRZEDMIOT INWESTYCJI

2.1. PRZEDMIOT INWESTYCJI

I Remont dachu

a) Konserwacja więźby dachowej:

odsłonięcie elementów konstrukcyjnych, przegląd elementów drewnianych, impregnacja zniszczonych fragmentów belek, słupów, zastrzałów i stężeń ścian ryglowych z bezwzględny zachowaniem połączeń i znaków ciesielskich zastosowanych w obiekcie, przegląd poszczególnych belek wzmocnienie konstrukcji, zaflekowanie drewnem impregnowanym ciśnieniowo z odtworzeniem gniazd i czopów miejsc głębokich uszkodzeń, uzupełnienie i wzmocnienie elementów uszkodzonych, wypełnienie pęknięć podłużnych belek flekami, wzmocnienie zniszczonych końcówek belek drewnianych z zachowaniem połączeń ciesielskich, uzupełnienie i naprawa gniazda i połączeń konstrukcji drewnianej. Ze względu na konieczność zachowania cennej zabytkowej konstrukcji koniecznej wymiana pierwotnych elementów konstrukcji dokonana będzie jedynie w niezbędnym zakresie stabilności konstrukcyjnej zakresie, a wzmocnienia wykonane w sposób jak najmniej ingerujący w substancję historyczną.

b) Wymiana pokrycia dachowego na dachówkę esówkę ułożoną zgodnie z historycznym stanem – ekspertyza techniczna więźby dachowej autorstwa mgr inż. Romualda Muszyńskiego w załączeniu. — *mr doiste opracowaniem (II etap remontu - celowe prace)*

II Remont elewacji kościoła

a) Konserwacja elewacji ceglanej:

oczyszczenie, wykucie cementowych spoin, doczyszczanie elewacji, odgrzybienie ścian, szycie muru, szalenie helifix, wzmocnienie powierzchni cegieł, konieczne przemurowania i wymiany cegieł, odnowienie murów, patynowanie i scalenia kolorystyczne

b) ratunkowe prace konserwatorskie przy pozostałych elewacjach kościoła:

oczyszczenie cementowych nawarstwień, odgrzybienie ścian, szycie muru w systemie helifix, naprawy murów, założenie nowych cienko nałożonych tynków wapienno-piaskowych.

c) konserwacja okien i stolarki drzwiowej:

oczyszczenie i dezynsekcję, impregnację wzmacniającą strukturalnie, uzupełnienie ubytków drewna oraz uzupełnienie bądź wykonanie na nowo warstw malarskich lub innych warstw zabezpieczających powierzchnię przed wpływem czynników niszczących.

d) reprofilacja terenu wokół kościoła, odsłonięcie pierwotnego poziomu terenu wokół

kościoła

III Remont wnętrza kościoła

a) Konserwacja sklepień

b) konserwacja ścian wewnętrznych

c) konserwacja pozostałych pomieszczeń zakrystii, skarbczyka i kruchty

d) konserwacja klatek schodowych i pomieszczeń na wieży

e) konserwacja posadzki

Zakres prac nie zmieni funkcji obiektu. Wszystkie nowo wprowadzane materiały konserwatorskie muszą cechować się odpowiednio dobranymi parametrami zgodnymi z właściwościami fizykomechanicznymi istniejących historycznie na elewacjach elementów. Nie wolno stosować środków konserwatorskich powodujących wprowadzenie do struktury muru nadmiaru wody.

Środki stosowane w trakcie prac konserwatorskich nie mogą należeć do grupy szkodliwych bądź uciążliwych dla środowiska naturalnego. Każdy etap prac konserwatorskich poprzedzony być musi badaniami technologiczno – materiałowymi.

Całość prac objętych powyższym programem konserwatorskim należy zakończyć dokumentacją powykonawczą w 3 egzemplarzach z załączoną dodatkowo wersją elektroniczną na nośniku CD według poniższych zaleceń.

4. Zagospodarowanie terenu

W trakcie prac zostanie obniżony teren wokół kościoła o 50-60 cm zgodnie z rzędnymi i wynikami badań geotechnicznych do pierwotnego poziomu. Dzięki takiemu zabiegowi przywróci się właściwe ukształtowanie terenu i poziomów we wnętrzu kościoła i na zewnątrz.

STAROSTWO POWIATOWE

ul. Św.

tel. 86 215 61 111

str. pow.

2.2. DANE INFORMACYJNE

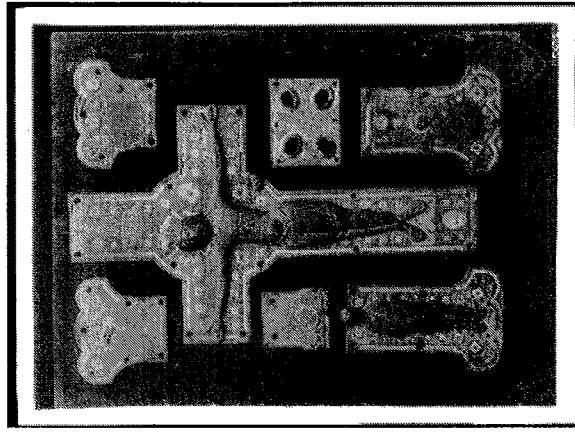
HISTORIA OBIEKTU. (na podstawie opracowania mgr Anny Lorek „Badania architektoniczne kościoła pw. Św. Wojciecha BM w Szczepankowie”)

Wieś Szczepankowo była własnością benedyktynów płockich od XII w. Darowizny dokonał biskup płocki Werner w 1169 r. Parafia i pierwszy, drewniany kościół w Szczepankowie zbudowany przez benedyktynów został ufundowany zdaniem R. Kunkla¹ najprawdopodobniej u schyłku XII w. Istnienie w pocz. XIII w. parafii i świątyni potwierdza pochodzący z kościoła w Szczepankowie romański krzyż ołtarzowy lub procesyjny wykonany w Limoges.²

Akta wizytacji kościelnych wymieniają późniejszy rok fundacji kościoła. Jak podaje wizytacja³ z 1709 r. kościół „ma być ufundowany przez (...) księdza Wojackiego Kanclerza Książąt Mazowieckich at in Scriptisconventualibus legi 1242 a częścią Przewielebnych Opatów Płockich jako osobliwych patronów tego kościoła którzy zwykli ex antiquo temu kościołowi budować czynić.”⁴ Taką datę erekcji budowli podaje również katalog Zabytków Sztuki w Polsce⁵.

Wieloletnie prace nad rozpoczęciem budowy obecnego kościoła nie zostały w pełni ukończone. Według wizytacji z 1693 r. istniejący murowany kościół był wzniesiony w 1537 r. przez opata Łukasza: „W Szczepankowie kościół ufundowany i należący do płockiego konwentu benedyktynskiego św. Wojciecha, wystawiony z muru do wysokości pierwotnej postaci w 1537 r. przez opata Łukasza, konsekrowana w Dobrzyniu nad Wisłą.”⁶

Prace budowlane kontynuował i doprowadził do obecnego kształtu wraz z budową wieży, jego następca opat Jan Dziedzicki-AbbatePlocen⁷. R. Kunkel⁸ uważa, że wznoszenie obecnej świątyni rozpoczęło się w 1546 r. za czasów opata Jana Dziedzickiego, po ukończeniu budowy kościoła opactwa

1. Plakiety emaliowane z krucyfiksu ze Szczepankowa, XIII w. z Limoges, zbiory TONZP Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, negatyw B8547.

¹ R. Kunkel, *Kościół w Szczepankowie*, „Mazowsze”, 2000, R. VIII, nr 13, s. 75-84; Kunkel R.M., *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006.

² R. Kunkel, *Kościół w Szczepankowie*, „Mazowsze”, 2000, R. VIII, nr 13, s. 75-84; Kunkel R.M., *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006.

³ Wizytacja z 1709, sygn. Archiwum Diecezjalne w Płocku, A.V. 260 oraz późniejsze.

⁴ Wizytacja z 1709 roku. Archiwum Diecezjalne w Płocku,

⁵ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, woj. łomżyńskie, p. red. M. Kałamajskiej-Saed, tom 1 i okolic, opr. I. Galicka, H. Sygietyńska, Warszawa 1982., s.

⁶ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, woj. łomżyńskie, p. red. M. Kałamajskiej-Saed, tom 1 i okolic, opr. I. Galicka, H. Sygietyńska, Warszawa 1982., s.

⁷ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, woj. łomżyńskie, p. red. M. Kałamajskiej-Saed, tom 1 i okolic, opr. I. Galicka, H. Sygietyńska, Warszawa 1982., s.

⁸ R. Kunkel, *Kościół w Szczepankowie*, „Mazowsze”, 2000, R. VIII, nr 13, s. 75-84; Kunkel R.M., *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006.

drewniane ossarium na cmentarzu przykościelnym posiadało dach z desek. Cmentarz przykościelny ogrodzony drewnianymi deskami, o czterech wejściach, wzmocniony został drewnianymi kratami.

Wilkanaście lat później przypuszczalnie w 1618 r. przebudowano szczyty wieży.¹⁸ W 1677 r. biskup płocki Tomasz Ujejski powołał przy kościele Bractwo Różańcowe.¹⁹

Wizytacja z 1693r. mówi o dwóch etapach budowy kościoła rozpoczętej przez opata Łukasza 1537 a kontynuowanej i ukończonej wraz z wieżą od frontu przez opata Jana Dziedzickiego.

Opisano kościół dość znacznej długości i szerokości, z wieżą, w której były dzwony, z sygnaturką (*curricula*) umieszczoną pośrodku dachu kościoła. „W połowie muru/ściany krata, po stronie gdzie spłica fundatorów skromna, i ze starości pochylająca się ku ziemi.” Murowane, zewnętrzne przypory²⁰ wymagały reperacji.

Kościół wewnątrz był pobielony (*ab intra dealbata*). Posiadał pułap ułożony z desek, pośrodku kościoła z desek lub bali ozdobionych *artepictoria*²¹ (*Tabulatum in choroeclesiaasseritumartepictoriadecent*). Deski/bale były w dobrym stanie bez zmian, bez odziurawień, ale w części (*a partibisvero*) za kolumnami były uszkodzone.

Włoga w środku w okolicach? ołtarza była ceglana (*lateritis*), dawna, w części środkowej - marmurowa z drewnianych desek/bali (*asseritis*)

Kościół posiadał 8 okien (zapewne w nawie), a w prezbiterium (*primo choro*) cztery większe. W jego części (*secundo vero parte*) nazywanej drugim chórem (*secundo choro*) cztery (*dalej* *okopisxu nieczytelny*). Para drzwi została przywrócona odnowiona.

Wnętrze (*suggestum*) rzeźbiarsko opracowana, nie elegancka, usytuowana [była] w połowie kościoła - stony północnej ze stopniami i baldachimem w kształcie korony - baldachimu z desek (...)”²²

W kościele były dwa balkony/chór (*tribunabina*).²³ „Jeden z organami (*organaria*), na ścianie zachodniej [prezbiterium], z instrumentem o 6 głosach, w dobrym stanie (...) Nad drzwiami balkonami znajdował się drugi chór śpiewaczy (*tribunacantoria*) od ściany do ściany, ze schodami prowadzącymi z jego murów.”²⁴

W kościele były mury, przylegały do ścian kościoła. Jedna, w której przechowywane były

¹⁸ W. Wójcik, *Historia sztuki w Polsce*, s. 60.

¹⁹ W. Wójcik, *Historia sztuki w Polsce*, t. XI, Warszawa 1890, s. 841.

²⁰ W. Wójcik, *Historia sztuki w Polsce*, t. XI, Warszawa 1890, s. 841.

²¹ W. Wójcik, *Historia sztuki w Polsce*, t. XI, Warszawa 1890, s. 841.

²² W. Wójcik, *Historia sztuki w Polsce*, t. XI, Warszawa 1890, s. 841.

²³ W. Wójcik, *Historia sztuki w Polsce*, t. XI, Warszawa 1890, s. 841.

²⁴ W. Wójcik, *Historia sztuki w Polsce*, t. XI, Warszawa 1890, s. 841.

kościelne naczynia, szaty (*inventarisecclesis*) posiadała drzwi żelazne i jedno sklepieniem (*tabulato in fornucemalte*), nie posiadała podłogi (*pavimentonullo*). Druga zakrystia, posiadająca i przyległa do Bractwa Różańcowego (?) (...), w której umieszczono meble tego bractwa, była żelaznymi drzwiami i przykryta murewanym sklepieniem.

W kościele były nadal cztery ołtarze: Ołtarz Wielki BM Dolorosa, św. Różańca, św. Anny, św. Józefa.

Wewniane ossarium w całości przykryte dachem, było w dobrym stanie.

XVIII w.

W 1701 r.²⁵ kościół potrzebował „zwierzchney sukienki alias pokrycia dobrego.” Opis budowli jest cenny. Informuje jedynie, że podłoga *in primo choro* ceglami wyłożona *in secundo vero* kamieniami (*asseribus*). Zakrystia jest po stronie ewangelii, murewana, z drzwiami żelaznymi, na lewo (*arce ad claudendum*). *Olea Sacrum* umieszczone są za ołtarzem wielkim po stronie ewangelii, w sklepionej wnęcie z żelaznym zamknięciem.

Kościół był pięć ołtarzy. Chrzcielnica usytuowana była „między dwiema kolumnami kratkami żelaznymi”.²⁶ W dzwonnicy były trzy dzwony, a mały dzwonek „w kopule” (sygnaturce?).

W 1709 r. kościół potrzebował większego kosztu i expensi”. W 1709 r.²⁷ ksiądz opisał

kościół pw. św. Wojciecha i Małgorzaty za ks. Walerego Żółtowskiego został częściowo

kościół jest częścią przeze mnie Księdza Valentego Żółtowskiego poprawiony potrzebuje większego kosztu i expensi Na co ex perceptis non sufficit wystawiłem Pachy które są pobok kościoła dwie alias²⁸, Kaplice w jednej Ołtarz transfigurationis Christi Dni. w drugiej Ołtarz Sanctis w kościele Kościoła Filarów Murewanych Cztery. Chorwielky na który Przeniesiony jest Pozytyw kościoła po choru bo był zły Kopuła na Kościele deskami pobita y Czerwono pomalowana Krzyż na kościele kościół złał Kościół sam jest dostatni tylko Intraty y dostatku na reparationi ni ma.”

kościół nawy (Chórze Wielkim) znajdowała się w tym czasie empora, na którą przeniesiono

kościół w 1701 r. budzi interpretacja wzmianki o czterech murewanych filarach znajdujących się

²⁵ Archiwum Diecezjalne w Płocku; A.V. sygn. 46.

²⁶ Archiwum Diecezjalne w Płocku; A.V. sygn. 46. Kościół był częściowo poza prezbiterium. Ponadto w kościele zakonnym, jakim była świątynia w Płocku, w prezbiterium przeznaczono dla kapłana a chór mniejszy czyli chór zakonny - dla benedyktynów.

²⁷ Archiwum Diecezjalne w Płocku; A.V. 260; A.V. sygn. 46.

²⁸ Archiwum Diecezjalne w Płocku; A.V. sygn. 46. wg interpretacji Ks. Prof. M.M. Grzybowski - wewnątrz po bokach nawy.

przed 1740 r. kościół spłonął. W wizytacji biskupiej w sierpniu 1740 r.³¹ napisano: że kościół został całkowicie spalony, nie był jeszcze odbudowany (*totalitercombustanondumreparata*).

W zakrystii „oltarze z kościoła ponoszone i Krześnica (...). W tej zakrystii ołtarzyk złożony, na którym cyborium cum venerabili, gdzie y nabożeństwo odprawia się. Olea Sacra cum conservatoris nove. Pozytyw stary. Dzwonów dwa jeden mały, drugi większy. Stoją na słupach. Chrześnica. Kontrancja wielka srebrna in parte wyzłacana nowa (stara została skradziona w 1730 r.) Kielichów trzech trzy wewnątrz wyzłoconych (...)”

rekonstruowano ze zniszczeń. Ze współczesnych opracowań i badań dendrochronologicznych wiadomo, że w 1740 r. powstała nowa wieżba storczykowa nad nawą i prezbiteryum, a trzy lata później, w 1743 r. wykonano nową konstrukcję nad wieżą.³² Do kościoła wstawiono nowe ołtarze i wykonano także nową ambonę i prospekt organowy oraz, nieistniejącą obecnie, belkę mającą formę dwóch karbowanych wstęg, ozdobionych liśćmi i rozetkami. Na belce opierał się baldachim (fot. z 1906 r. UJ).

Wież została przejęta od benedyktynów przez rząd pruski.³³ W pocz. XIX w. stanowiła siedzibę władzy państwa pruskiego. W 1806 r. została zajęta przez wojska francuskie. W 1813 r. została odbita przez wojska pruskie. W 1815 r. została przekazana Austrii. W 1866 r. została przekazana Prusom. W 1871 r. została przekazana Niemcom. W 1918 r. została przekazana Polsce. W 1939 r. została zajęta przez Niemców. W 1945 r. została odbita przez Polaków. W 1946 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1950 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1955 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1958 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1960 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1965 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1970 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1975 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1980 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1985 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1990 r. została przekazana państwu polskiemu. W 1995 r. została przekazana państwu polskiemu. W 2000 r. została przekazana państwu polskiemu. W 2005 r. została przekazana państwu polskiemu. W 2010 r. została przekazana państwu polskiemu. W 2015 r. została przekazana państwu polskiemu. W 2020 r. została przekazana państwu polskiemu. W 2025 r. została przekazana państwu polskiemu.

Wykonano konstrukcję dachowych kościoła pw. śś. Wojciecha i Małgorzaty w Szczepankowie (Ważny T., Badania dendrochronologiczne, Wydział WUOZ Delegatura w Łomży: 1997).

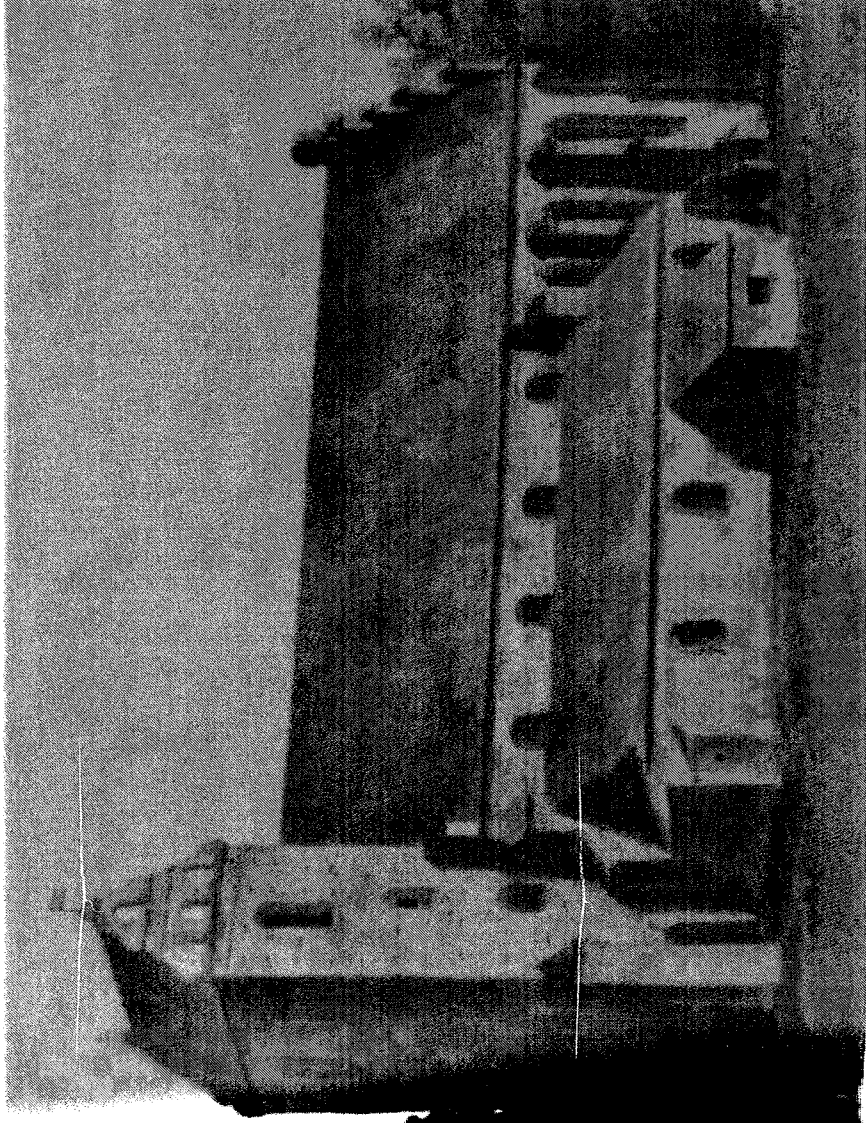
Wydawnictwo „Wiedza i Doświadczenie” w Warszawie

W roku 1810 został adiutantem gen. J. Chłopickiego. Uczestniczył w kampanii hiszpańskiej (1808–1811). Brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej (1812–1813). W 1815 r. wstąpił do armii Królestwa Polskiego, walczył pod Smoleńskiem i Lipskiem (1812–1813). W 1815 r. wstąpił do armii Królestwa Polskiego, walczył pod Smoleńskiem i Lipskiem (1812–1813). W 1815 r. wstąpił do armii Królestwa Polskiego, walczył pod Smoleńskiem i Lipskiem (1812–1813).

IX w.

W 1822 r.³⁵ proboszczem był Ks. Andrzej Kolumban Wnurowski Opat Kłaustralny Płocko Pułtowski tej Plebani od roku 1802". Kościół utrzymany jest w dobrym stanie „oprócz podłogi która jest pewniana potrzebuje reparacji.” W tym roku wymurowano kruchtę z wejściem od południa.³⁶ Jej forma znana jest z akwareli w publikacji K. Stronczyńskiego

opisano, że kościół posiadał trzy wejścia. Wejście południowe prowadziło z kruchty poprzez drzwi

Wnętrze kościoła św. Józefa w Łomży. Kolorowa akwarela K. Stronczyńskiego. Opis i widoki zabytków w Królestwie Polskim (1844-1855). T. 5, s. 100. Łomża, 1844. Reprint 2014.

„...nabijane”, drugie wielkie drzwi z dzwonnicą „zapierają się drągiem z kościoła, i kłódką na „...nabijają”, trzecie „na północ zapierają się drągiem, w żelazne kuny w mur wmurowane „...nabijają”. Pokrycie na kościele, również na wieży było z dachówki oprócz „wieżyczek

W szczycie wschodnim osadzona była sygnaturka.

...w kościele św. Józefa w Łomży. W 1820 r. awansował na pułkownika. W 1829 r. otrzymał stopień generała brygady. W 1831 r. objął dowództwo 4. Dywizji Piechoty. Uczestniczył w wojnie polskiej 1831 r. oraz w wojnie polskiej 1846 r. Po upadku powstania został zesłany do Włocławka (Encyklopedia Wojskowa, t. V, s. 495-496; A. Romanow, M. Tarczyński, Generałowie powstania listopadowego, s. 375). Paweł Suchanek, 1831-1831).

...w kościele św. Józefa w Łomży. Akta wizyty kościoła Szczepankowskiego z roku 1822; AD Łomża; 1822; AD Łomża.

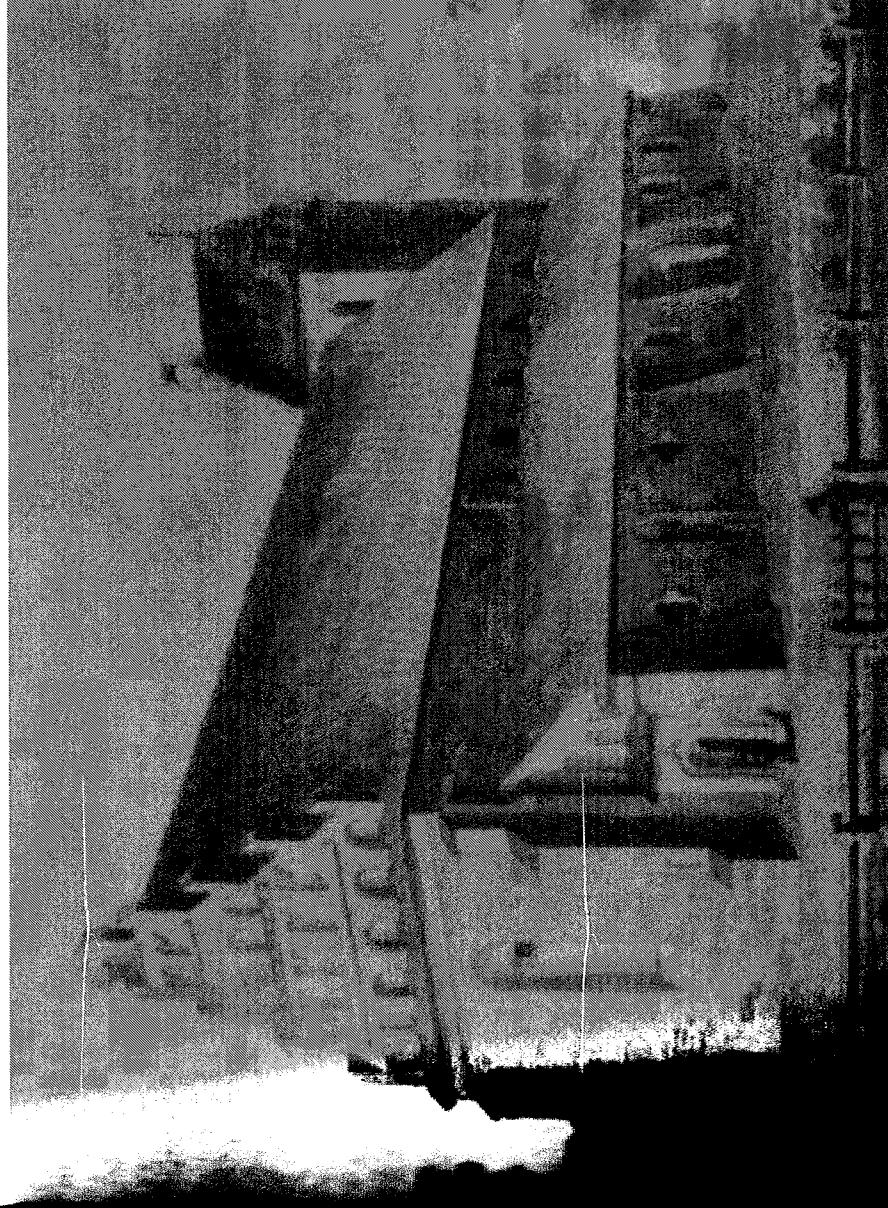
...w kościele św. Józefa w Łomży. W 1822 r. otrzymał stopień generała brygady. W 1829 r. otrzymał stopień generała brygady. W 1831 r. objął dowództwo 4. Dywizji Piechoty. Uczestniczył w wojnie polskiej 1831 r. oraz w wojnie polskiej 1846 r. Po upadku powstania został zesłany do Włocławka (Encyklopedia Wojskowa, t. V, s. 495-496; A. Romanow, M. Tarczyński, Generałowie powstania listopadowego, s. 375). Paweł Suchanek, 1831-1831).

czyty wieży zabezpieczone były dobrze ankrami żelaznymi. Na jednym szczycie był żelazny ryz. W wieży były dwa okna od wsch., od pd - cztery, od zach. - sześć.. Znajdowały się w niej konsekrowane dzwony na drzewie osadzone. Do wnętrza dzwonnicy prowadził „wchód wielki umurowany.” Cmentarz przy kościele był „oparkaniony dylami w części nowemi, ma trzy furty palarskiej roboty”. Kaplica na cmentarzu została rozebrana z powodu nakazu rządowego.

1822 r. benedyktyni pułtuscy zrezygnowali z zarządzania parafią w Szczepankowie.³⁸

W 1835 r. przeprowadzono remont kościoła „przez JW. Generała Milberg z przyłożeniem się doń”.³⁹ W 1830 r. właściciel Szczepankowa generał Otton Henryk Milberg przeszedł na katolicyzm. Zdaniem R>Kunkla wówczas zapewne powstał pomysł budowy krypty rodowej.⁴⁰

W tym celu z części zakrystii wydzielono kaplicę dostępną z prezbiterium, a pod nią wydrążono kaplicę. Zapewne wówczas powstała, być może przez powiększenie wcześniejszego otworu łukowego, szeroka arkada zamknięta łukiem kotarowym, prowadząca z prezbiterium do

...punkcie widzenia Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim – Gubernia Lubelska, Kazimierz Stronczyński, *Opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim* (1844-1855), T. 5, Gubernia Lubelska, Warszawa 1967, s. 100-101.

...pankowskiego z roku 1822; AD Łomża sygn

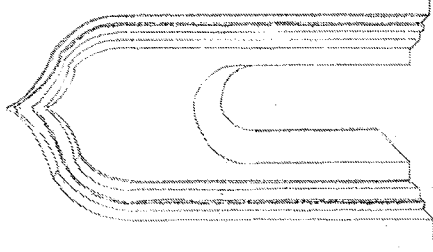
...prof. dr hab. Andrzej Szczepankow, AD Łomża sygn. 366
...w Szczepankowie, „Mazowsze”, 2000, R. VIII, nr 13, s. 75-84;

owoutworzonej kaplicy. Podczas remontu usunięto dwie murywane krypty („groby murywane”).
 laniem I. Galickiej w tym czasie wybite zostało wejście do północnego przedsionka nad kryptą
 ilbergów.⁴¹ Niestety, w aktach wizytacji przeprowadzonej cztery lata po remoncie w 1839⁴²
 znajduje się jedynie informacja, o zakrystii, że jest „murywana, z szufladami i innymi rekwizytami
 a sprząty kościelne.” Remont zapewne nie obejmował dachów, gdyż opis potwierdza stan z 1822 r.
 dach w całości pokryty dachówką, dwa szczyty wieży, „dobrze ankrami żelaznymi opatrzone.”
 niej znajdują się trzy dzwony, jeden wielki, dwa mniejsze.
 audito, po remoncie „wszystkie części tak wewnętrzne jako też i zewnętrzne kościoła są (...)
 dobrym stanie.” Kościół posiada drzwi wielkie jedno, małych cztery. Sygnaturka jest we
 łodnim szczycie. Reparacji potrzebowały organy.
 zewnątrz kościoła „cmentarz (...) od wschodu słońca oparkany przez terazniejszego
 oboszcza, a od zachodu murem obwiedziony i barierkami przez JW. Milberg zabezpieczony od
 ertzat domowych - ma dwa wchody dobrze zamknięte i trzecią bramę przez dziedzią zrobioną.”
 cmentarzu nadal nie ma kaplicy.

lonem R. Kunkla w 2. ćw. XIX w. przebudowano zakrystię, wykonano portale w prezbiterium,
 prowadzono okna czwórlistne, zmieniono kompozycję ściany pn i wejścia.⁴³ Potwierdzają to opisy

ojej wizytacji z 1857 r.⁴⁴, w których wzmiankowana jest
 tła kolatorska. Po prawej stronie ołtarza dużego było wejście
 zakrystii, w której znajdowały się drzwi żelazne oraz „drugie
 wejście na cmentarz drzewiane z zaporą” a „dalej skarbiec,
 Kollatorska”. Wygląd elewacji kościoła z poł. XIX w.
 1. awia akwarela w dziele Kazimierza Stronczyńskiego
 i widoki zabytków starożytności w Królestwie Polskim

1855)⁴⁵

Widok do Zakrystii.

4. Portal w zakrystii kościoła w Szczepankowie
 od strony wsch. Kazimierza Stronczyńskiego
 Opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim
 (1844-1855). T. 5, Gubernia Lubelska. Reprint
 2014; Album VI, rys. s. 75

Widok do Zakrystii.

4. Portal w zakrystii kościoła w Szczepankowie, AD Łomża sygn.. 366; Zapewne przy okazji remontu zmierzono kościół: długość kościoła

Widok do Zakrystii.

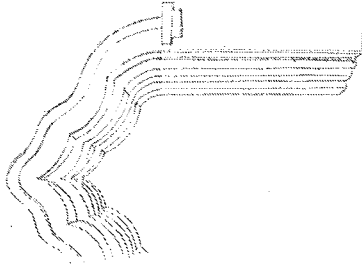
Widok do Zakrystii.

poł. XIX w. opis i rysunki Stronczyńskiego. Nawa kościoła nie jest wydzielona od prezbiterium. ościół z zewnątrz „z cegły na czerwono”, w głębi tylko wnęków i na szlaku podgzymsowym nkiem obrzucony, albo (...) pobielony.” W kościele urządzona jest już Kaplica Kollatorska. nętrze przykrywa „sufit, w części kapłańskiej dość grubo pomalowany, na nawet zupełnie nagi.” ościół nakryty był dachówka holenderką

opisów wizytacji w 1857 r.⁴⁶ wynika, że bryła kościoła nie zmieniła się. Wzmiankowana jest wawonnica, nawa lewa, prawa, szczyt wschodni, kruchta: ościół masiw murowany dawnej struktury stoi frontem na zachód z dzwonnica nad nim z frontu wniesioną w kopule której umieszczone są trzy dzwony, sygnaturka zaś z tyłu kościoła w facjacie, przybudowaniami bocznymi, to jest: nawa lewa, nawa prawa, kruchta. Wewnątrz na trzech tarach. (...) Podłoga i sufit z desek.”

lokalizacja ambony została opisana podobnie jak w pocz. XVIII w. – „za skarbcem i kaplicą”.

od Wielkim Ołtarzem były „kraty drzewiane z dwiema bocznymi otworami do przejścia bez wiezek”.

Portal kościoła w Szczepankowie

Szczepankowie. Portal kościoła. Kazimierz Jędrzejko. Opis i widoki zabytków kościoła w Szczepankowie (1844-1855). T. 5, wyd. 2. Warszawa: Biblioteka. Reprint 2014: Album

W wizytacji znajdujemy pierwszy opis drewnianej empory zachodniej: „Chór i organy urządzone są nad drzwiami frontowymi z desek umocowane przy filarach końcowych”

Oprócz drzwi zachodnich tj. „drzwi wielkie na hakach i zawiasach bez zamku, drgiem od środka zasuwające się” były jeszcze drugie, południowe, prowadzące z kruchty do kościoła „na zamek” oraz drzwi z kruchty na zewnątrz „na kłódkę zamykającymi się.” Drzwi w skarbcu były bez zamka.

W kościele było sześć ołtarzy: Ołtarz Wielki, dwa większe „po obu stronach”⁴⁷ w nawach dwa mniejsze, a szósty „w kaplicy” – zapewne kaplicy kolarskiej. Ławki znajdowały się „po obu stronach 3 a innych mniejszych 5, konfesyjonałów 4.”

W latach 1844-1855 stan kościoła nieco się pogorszył. W 1885 r.⁴⁸ dachy wymagały napraw chociaż w tym czasie – po wykonaniu akwareli w *Opisach...* Stronczyńskiego - dachy naw bocznych

⁴⁶ Wizytacja parafialnego Szczepankowo, AD Łoża, sygn.. 366, Spis majątku 1858;

⁴⁷ W tym czasie jaka jest ich lokalizacja

⁴⁸ Wizytacja parafialnego Szczepankowskiej sporządzony dnia 4 grudnia 1885 r.; Akta kancelarii kurialnej Biskupa Augustowskiego dotyczące się kościoła w Szczepankowie, AD Łoża, sygn.. 368

okryte zostały „blachą żelazną niedawno pomalowaną.” Dachówka nad nawą główną i dzwonnicy, wielu miejscach była popękana, dach zaciekał i potrzebował „rychłego przełożenia”.

Mury zewnętrzne kościoła nietynkowane” znajdowały się w dobrym stanie „z wyjątkiem facjaty przy wsch., skarp i przy fundamentach i narożników które zębem czasu (...) są poszczerbione. Wewnątrz pobielony sufit z desek malowany olejno.” Podłoga była drewniana „mocno nadgniła, szczególnie w bocznych nawach i w zakrystii”. W dzwonnicy i kruchcie pd, zwanej tu babińcem był bruk z drobnych kamieni ułożony”.

Wieszony balkon chóru zachodniego potrzebował podparcia. Wykonany „z drzewa na belkach drewnianych poziomo w ścianie wmurowanych bez żadnego innego oparcia, skutkiem czego poziom ten się obniżył, więc dla zabezpieczenia od upadku potrzebuje dwóch filarów”.

Wszystkie okna były drewniane ich „ramy drewniane bardzo stare i pognite”, przeszklenie drobnych szyb ułożone (...) szkło przepalone.” Również drzwi, wszystkie były drewniane, oprócz bocznych drzwi do zakrystii. „Drzwi frontowych wcale nie ma, zamki i antaby u drzwi pomalowane”.

W ołtarzu posiadał sześć ołtarzy, podobnie jak w latach poprzednich, przy czym poznajemy nieco ich lokalizację: „trzy w nawie głównej, po jednym w bocznych i jeden w kaplicy, wszystkie pomalowane z drzewa i suto wyłożone w roku 1872.” Autor opisu określenie nawy główna odnosi do wnętrza nawy i prezbiterium. Takie wrażenie postrzeganie jednego wnętrza można odnieść do wnętrza na fot. z 1906 r. gdy ołtarze boczne przesłaniały ścianę tęczową. (fot. wnętrza)

W ołtarzu wyposażenie kościoła posiadało jednolitą kolorystykę. Ambona pomalowana była na biało drewniana. Podobnie chrzcielnica „snyderskiej roboty na biało malowana i wyłożona, ustawiona przy wejściu w prezbiterium i opasana prętem żelaznym”. Również „organy, o dziewięciu głosach i dwóch bocznych niezłej struktury, malowane na biało, gzymsy brązem pokryte, na szczycie ozdobione figurą Dawida grającego na arfie.”

Dzwonnicy były trzy dzwony: wielki, średni i najmniejszy. Z powodu wcześniej opisanych uszkodzeń dachu, belkowanie na których były zawieszone było w złym stanie, osłabione - grozi załamaniem się i woła o jak najrychlejszą restaurację”.

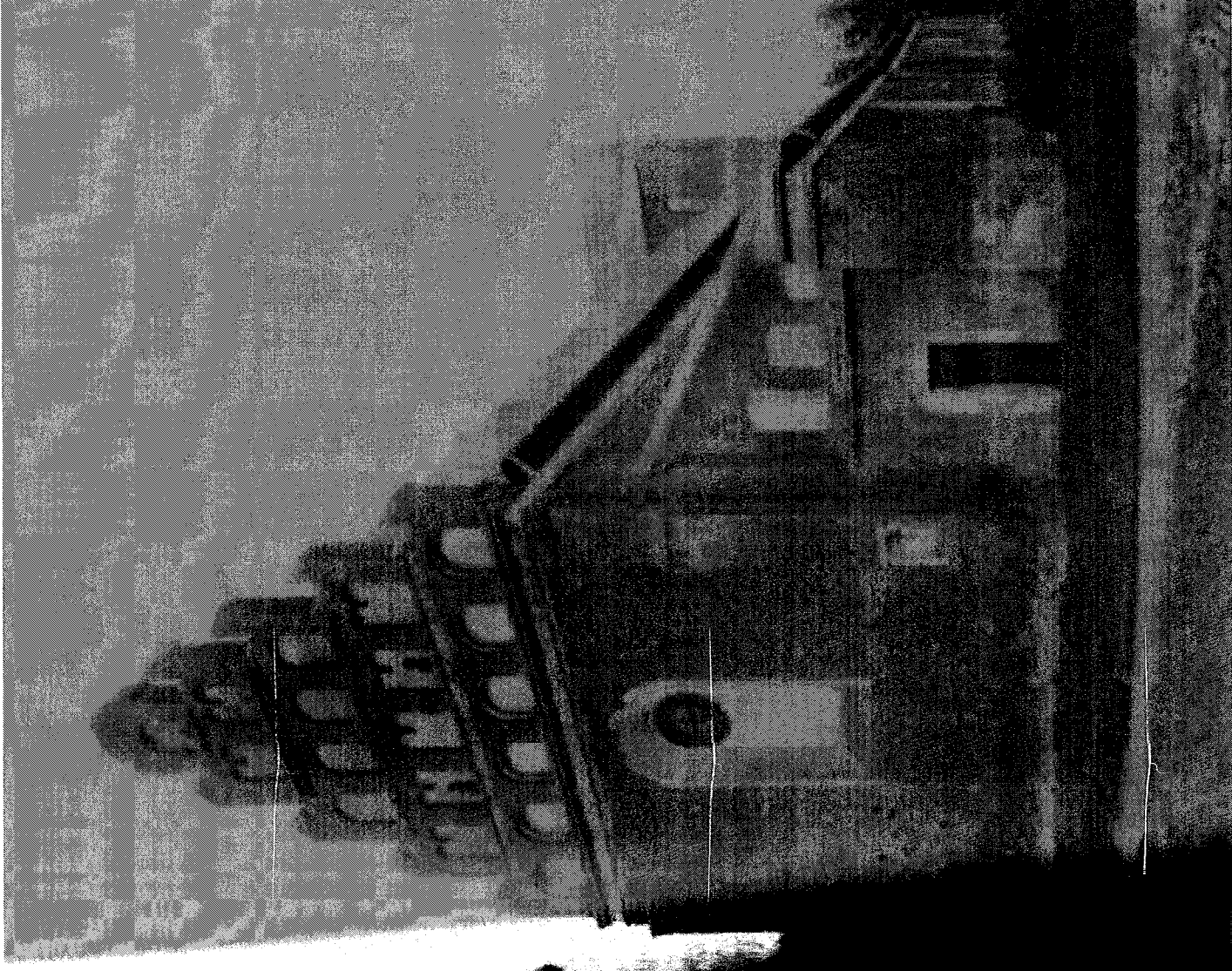
Wnętrze przy kościele od zachodu i północy opasany był murem z kamienia łupanego łączonego na mur z wierzchu przykryty cegłą. Ta część była w dobrym stanie. Od wschodu i południa mur wykonany z drewnianych sztachet, „ze starości chyli się do upadku”. Na cmentarz przy wejściu trzy wejścia: główna brama z dwiema furtkami po bokach i oddzielne dwie mniejsze bramy. Wszystkie bramy osadzone były na muryowanych z cegły słupach w dobrym stanie. „Pod bramami brankami położone są żelazne kraty.”

W miejscu dotychczasowej kruchty pd z 1822 r., wybudowana została nowa - neogotycka.

49

W 1912 r. ukazał się artykuł A. Szyszko-Bohusza w Sprawozdaniach komisji do badań historii sztuki, w którym opublikowane zostały fotografie kościoła i jego opis. Wykonane zostały rysunki architektoniczne. Rzut przyziemia udokumentował ówczesne rozplanowanie zakrystii i jej sklepienie oznaczających się od stanu obecnego. W przyziemiu wieży widoczne są wnęki obecnie zamurowane. Zakrystia mianowicie posiadała sklepienie krzyżowe. Portale zachodnie posiadały wówczas podobne do portalu zachodniego. W planie kościoła widoczne są również dwa portale: jeden prowadzący do nawy i wieży – od strony nawy). A. Szyszko Bohusz zwrócił uwagę na niezwykle ciekawe rozwiązanie w pomieszczeniach wieżowych na pierwszej i drugiej kondygnacji. Stan ten wewnątrz nie zmienił się do dziś. Zwraca uwagę na podobieństwo wieży do architektury świeckiej z wieżą obronnej. W narożach tych izb umieszczono kominki, co dawało asumpt do przypuszczenia, że to izby mieszkalne dla zakonników, którzy w Szczepankowie nie posiadali budynku parafialnego, rezydowali jedynie na probostwie z dala od swego zgromadzenia w Płocku. Robert Winiarski zwraca jednak uwagę, że pomieszczenie na pierwszym piętrze było pierwotnie otwarte na zewnątrz arkadą do wnętrza nawy i pełniło funkcje empory. Kominiek mógł, więc jedynie doświetlać wnętrza w czasie nocnej modlitwy w liturgii godzin lub ogrzewać osoby znajdujące się w jego wnętrzu. Nie można jednak wykluczyć mieszkalnej funkcji izby na drugim piętrze. Wnętrze kościoła była drewniana, z desek. Przegroda dzieląca przestrzeń prezbiterium była drewniana. Widoczna jest też belka tęczowa, ołtarze boczne ustawione są w nawie. Strefę cokołową kościoła tworzyły filary. Empora chóru zachodniego opiera się na dwóch żeliwnych filarach, natomiast na suficie z fasety półkolistą, pośrodku nawy widoczna jest przedstawienie figuralne.

Szczepankowie, widok ogólny od północnego wschodu na prezbiterium i elewację
1906, fot. Stefan Zaborowski,

Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, sygn. IHSUJ P 008614

przeprowadzono remont kościoła⁵⁰. W 1913 r. położona „posadzka terrakotowa” w całym kościele, w kaplicy, w dzwonnicy oprócz kruchty pd.⁵¹

⁵⁰ *Historia sztuki w Polsce*, s. 60.

⁵¹ *Historia sztuki w Polsce*, s. 60.

W 1915 r. kościół został poważnie uszkodzony podczas działań wojennych. Zniszczona była wieża, ścian, sufit był „pocięty przez pociski”.⁵³ Trzy dzwony i sygnaturka zostały przewieszone do Rosji. Zniszczony został mur ogrodzenia.

W 1919 r.⁵⁴ opisuje stan kościoła po wojnie. W maju 1919 r. zniszczenia wojenne murów, dachu, stropu nie zostały jeszcze naprawione. Zakupiono mały dzwon. Zakrystia przykryta była stropem. Zamurowane już były drzwi z zakrystii na cmentarz. Dostęp do niej był tylko wewnątrz kościoła. Organy siedmiogłosowe znajdowały się w złym stanie.

W 1921 r.⁵⁵ mury kościoła z zewnątrz nietynkowane, były w dobrym stanie z wyjątkiem wieży, których widoczne były wyrwy po pociskach artyleryjskich. Malowany sufit z desek był „pocięty przez pociski”.

W kościele, zbudowany z drewna, „na belkach drewnianych poziomo w ścianie „maltowanych”, oparty był na dwóch filarach żelaznych.

W kościele były drewniane, jedynie ramy w trzech oknach w prezbiterium – żelazne. Oszklenie belkowych szyb ułożone”.

Cmentarz przy kościele opasany murem z kamienia łupanego łączonym na wapno, „nakrycia nie ma, groby i pozbijany przez działania wojenne”. Na cmentarz kościelny prowadziły cztery wejścia: od bramy z dwiema furtkami z boków, i oddzielnie dwie bramki mniejsze, wszystkie osadzone na słupach słupami murowanymi z cegły były w złym stanie. Pod dwoma mniejszymi bramkami znajdowały się żelazne kraty. Cmentarz kościelny przy parkanie obsadzony jest drzewami lipowymi i krzewami w małych odstępach. Na tym cmentarzu od strony północnej znajduje się kapliczka z białą żelazną krytą zbudowana kosztem rodziny Grabowskich pod którą złożone zwłoki rodziny, służy ona również dla chwilowego pomieszczenia ciał zmarłych przed pochowaniem nabożeństwa żałobnego i przeniesienia na cmentarz grzebalny.⁵⁶

Cmentarzowy zawieszony był „pod sufitem” wielki drewniany Krzyż. W złym stanie były dzwony, w ośmiu głosach i jednym miechu. Nadal w kościele nie było dzwonów, prócz małej dzwonnicy.

W 1919 r. przeprowadzono remont kościoła.⁵⁷

W 1921 r. stwierdzono potrzebę gruntownej naprawy dachu kościoła oraz okien, które trzeba zastąpić

⁵³ Archiwum parafialne, Akta parafii Szczepankowo od dekanatu łżyńskiego 1919, AD Łomża

⁵⁴ Archiwum parafialne, Akta parafii Szczepankowo dekanatu łżyńskiego od 1919, AD Łomża

⁵⁵ Archiwum parafialne, Akta parafii Szczepankowo od dekanatu łżyńskiego 1919, AD Łomża

⁵⁶ Archiwum parafialne, Akta parafii Szczepankowo dekanatu łżyńskiego od 1919, AD Łomża

⁵⁷ Archiwum parafialne, Akta parafii Szczepankowo dekanatu łżyńskiego od 1919, AD Łomża

wymi. Drzwi zakrystyjne należało obić blachą w celu zabezpieczenia kościoła lub zakrystii przed pożarem. Naprawy wymagały organy. Podtrzymano też zakaz grzebania pod kościołem osób wieckich oraz umieszczania tablic pośmiertnych na ścianach kościoła. W 1929 r. poprawiony został wch kościelny.

Wznowując stan kościół na fotografiach z 1912 r. z fot. bez daty oraz stanem powojennym ustalić można zmiany jakie zaszły w jego wyglądzie. Prawdopodobnie prace te wykonano jeszcze przed 1915 r. ponieważ od tego czasu, w wizytacjach wymieniana jest lamperia.

W tym czasie zostały ościeża obu portali wieży, zmiana okna w zakrystii z czwórstnego na podługowy, zamurowano wyjście wsch. z zakrystii, wykonano betonową lamperię z profilowanym murem wewnątrz kościoła.

W latach 1935-1938⁵⁹ kościół był w dobrym stanie, dachy szczelne. W kościele nie było wilgoci, nie „na jednej ścianie nad lamperią nie trzyma się farba”. Ołtarze nie wymagały naprawy. W 1935 z zaleceń wizytacji z 1935⁶⁰ było wykonanie żaluzji w oknach w wieży kościelnej „aby wewnątrz ściany zabezpieczyć przed śniegami i deszczem”.

W czasie wojny świątowej w 1945 r. stopień zniszczeń kościoła określono na 1%.⁶¹

W 1968-69⁶² podczas którego uzupełniono ubytki cegły w murach, wykonano „przecierkę” tynków we wnętrzu boazerię w nawie głównej nawach bocznych oraz polichromie. Założono też ogrzewanie.

W 1969 roku portal wsch. zakrystii, pd wejścia do prezbiterium, okno elewacji zach nawy pd oraz drugie kondygnacji wieży elewacji pd. W nawie pd usunięto szkarpy naróżne wprowadzając nowe płaskie i szerokie. W nawie pn wykonano dwie nowe szkarpy po bokach portalu zakrystii i jedną przy szkarpie naróżnej zach. Całą powierzchnię nawy, dolną część prezbiterium i elewacji wsch. pomalowano imitacją muru ze spoinami 3-4 cm. Założono podokapowe pasy bielone kolorem żółtym.

W 1970 roku grobowe Grabowskich przykryto blachą ocynkowaną.

W 1971 roku przeprowadzono remont ogrodzenia: naprawiono betonowe daszki, uzupełniono wiatki

⁵⁹ Wizytacja kościoła po wizytacji kościoła w 1929 r., Akta parafii Szczepankowo dekanatu Łożyńskiego od 1919, AD Łomża.

⁶⁰ Wizytacja kościoła po wizytacji kościoła od 1919, AD Łomża.

⁶¹ Wizytacja kościoła po wizytacji kościoła od 1919, AD Łomża.

⁶² Wizytacja kościoła po wizytacji kościoła w Diecezji Łomżyńskiej w okresie II wojny światowej, [w:] Kościół Katolicki w Polsce w czasie II wojny światowej, t. 7, Materiały i studia, z. 3, pod red. ks. Fr. Stopniaka, Warszawa 1978, s. 336-352.

Wizytacja kościoła po wizytacji kościoła w Polisce, woj. łomżyńskie, 60. Karta zabytku nieruchomego 1986 r., Grzybowski A.

murów, wykonano schody przed główną bramą oraz betonowy chodnik wokół kościoła.

W 2006 przeprowadzono remont dachu i szczytu wieży.

Głównym celem prac jest uchronienie budynku przed katastrofą budowlaną i zabezpieczenie tkanki użytkowej. Stan dachu, który zupełnie stracił swoje właściwości ochronne, bezpośrednio wpływa na wystawie i postępujące w bardzo szybkim tempie zniszczenia wszystkich innych warstw obiektu i sam drewnianego stropu i odkrytych polichromii we wnętrzu.

DANE O CHARAKTERZE I CECHACH ISTNIEJĄCYCH I PRZEWIDYWANYCH ZAGROŻEŃ DLA ŚRODOWISKA

Większa inwestycja nie wywołuje negatywnego oddziaływania na środowisko.

PROJEKT ARCHITEKTONICZNO - BUDOWLANY

PRZEZNACZENIE I PROGRAM UŻYTKOWY OBIEKTU • Kościół parafialny

PARAMETRY TECHNICZNE OBIEKTU

Wysokość obiektu	25,80 m
Kubatura brutto	11 328,64 m ³
Powierzchnia zabudowy	877,66 m ²
Powierzchnia użytkowa	638,97 m ²

01. Śień główna	17,35 m ²	06. Magazyn	20,56 m ²
02. Nawa główna	210,77 m ²	07. Krypta	11,42 m ²
03. Nawa boczna pn	92,79 m ²	08. Zakrystia	30,29 m ²
04. Nawa boczna pd	84,16 m ²	09. Śień boczna	15,14 m ²
05. Prezbiterium	139,40 m ²	10. Empora	17,09 m ²

FORMA ARCHITEKTONICZNA I FUNKCJA OBIEKTU (na podstawie opracowania mgr

Andrzeja I orek „Badania architektoniczne kościoła pw. Św. Wojciecha BM w Szczepankowie”)

STAN AKTUALNEGO KOŚCIOŁA.

Kościół położony jest po zachodniej stronie głównej drogi prowadzącej ze Śniadowa do Chojn
w odległości ok. 1 km (między h. Miastkowa), w centrum wsi, pośrodku dawnego cmentarza przykościelnego
zamykającym placem. Obrzeża placu, otoczonego kamiennym ogrodzeniem, porastają drzewa
i krzewy. Kościół jest orientowany.

Kościół jest trójnawowa bazyliką o czteroprzęsłowym korpusie nawowym na planie zbliżonym do kwadratu i trzyprzęsłowym, zamkniętym prosto, prezbiterium, na przedłużeniu nawy głównej. Przęsła prezbiterium i nawy mają zbliżone wymiary, jednak oś nawy, w odniesieniu do osi prezbiterium, jest odchylona. Ściany nie łączą się pod kątem prostym przez co korpus nawowy wiązaný do nieco ukośnej ściany zach. prezbiterium, w planie tworzy raczej romb. Od zachodu, na nawy głównej - węższa wieża, założona na planie zbliżonym do prostokąta. Do ściany północnej prezbiterium, na całej jej szerokości, przylegają kolejno, zakrystia (licząc od wsch.), jej kruchta i wieża. Każde z pomieszczeń jest jednoprzestrzenne. Wszystkie posiadają szerokość zbliżoną do siebie. Ich ściany północne są równoległe do ściany prezbiterium a, oddzielona przyporą ściana północna, równoległa do ścian wzdłużnych korpusu, biegnie nieco ukośnie tworząc wglębny uskok z kierunku ze skarbca. Od południa, do drugiego przęsła nawy przylega kwadratowa w planie kruchta. Grubość murów obwodowych poszczególnych części składowych kościoła (prezbiterium, zakrystia i wieża, naw bocznych) jest zbliżona i wynosi około 112 cm. Grubsze są filary między nawowe (około 145 cm) i pogrubione odcinkowo ściany boczne wieży. Cieńsze ściany wydzielające klatkę schodową ze schodami na wieżę posiadają grubość około 60 cm co odpowiada dł. 2 wozówek. Wyglądowanie cieńsze są mury kruchty południowej. Kościół oparty jest szkarpami o zróżnicowanej budownictwa i formie.

Kościół jest zwarta, o potężnym wydłużonym korpusie nawowym, w którym dominuje nawa główna, połączona z prezbiterium tej samej wysokości i szerokości, pod wysokim wspólnym dachem dwuspadowym. Nawy boczne, połowę niższe od głównej, nakryte dość niskimi dachami pulpitowymi, przylegają na całą długość nawy, a od północy, są kontynuacją bryły aneksów przylegających do prezbiterium. Ciąg pomieszczeń wzdłuż boku nawy i prezbiterium potęguje wrażenie masywności budowli i dominacji akcentów wertykalnych. Dwukrotnie wyższa od nawy, pięciokondygnacyjna wieża, na skutek tego, nie jest dominująca, a jedynie zamyka bryłę nawy głównej od zachodu. Wnętrze kościoła, o płynnych liniach esownic, bardziej zdobią niż uwysmuklają dzwonnice czyniąc budowlę ciekawiejszą. Inaczej szczyt wschodni, zachował lekkie gotyckie proporcje i jest ciekawym elementem, a mimo tego wydaje się monumentalny.

Budowla jest zróżnicowana. Prezbiterium, jedynie od wschodu i południa opinają szkarpy północne i południowe. Z nich tylko jedna, wspierająca narożnik pd-wsch., jest ustawiona ukośnie. Narożnik północny, podpierają dwie prostopadłe szkarpy. Ukośne przypory, opinają też narożniki wieży od północy i południa, one na wysokość dwóch kondygnacji. Specyficzne przypory wspierają styk nawy z prezbiterium, składają się z dwóch oddzielnych struktur - niższa przypora oplata narożnik nawy głównej od zachodu i z boku. Ponad nią przypora-wspornik w narożu wieży, zwęża się uskokowo, wtapiając się w ścianę w wysokości fryzu. Podobne uskokowe zakończenie posiada filar

czyna szczytu wsch. Elewacje naw bocznych i aneksów przy prezbiterium bardziej dzielą na część niż podpierają jednokondygnacyjne, płaskie szkarpy, górą przypominające lizeny rozszerzające się ku dołowi, w narożnikach oplatające ściany z dwóch stron. W elewacji słudniowej brak przypór w przeszle, do którego przylega kruchta. Jest ona opięta dwuuskokowymi karpami w narożnikach od pd.

Elewacje są wymurowane z cegły ceramicznej w wątku wendyjskim lub gotyckim z użyciem w licu, do ozdoby, kamieni – w większości ozdobnych lub okrągłych – oraz z użyciem tynku dla podkreślenia elementów artykulacji. Ściany obecnie bez widocznego cokołu, zwieńczone są podłokapowym fryzem podokapowym i profilowanym gzymsem. W wielu miejscach widoczna się fuga o formie trójkątnej. Widoczne są też obszary tynku gruboziarnistego wymurowanego na czerwono-ceglasty kolor oraz fragmenty cienkiego tynku cementowego. W licu prezbiterium, nawy głównej i wieży widoczne są otwory maculcowe częściowo zasłonięte cegłą. Podokapowy w poszczególnych częściach składowych kościoła, posiada różną wysokość. W nawie głównej (prawdopodobnie wys. 4 cegły), nieco niższy w prezbiterium (wys. 3 cegły) i w nawach bocznych (jedynie 2 warstwy cegły?). Fryz wieży jest bardziej bogatszy. Jego górną krawędź stanowią kształtki trójkątne.

Wnętrze kościoła na przeszłą odzwierciedlają przypory, z wyjątkiem nawy głównej, oraz wtórnie ich uzupełniają, północnej ściany prezbiterium. Przypory mają różnicowaną postać, co częściowo wynika z ich przekształceniami. Przykryte są pulpitowymi daszkami i blachą. Niektóre przypory w zwieńczeniu gzymś w formie wałka z kształtki (prezbiterium, nawy głównej i wieży) lub w formie półwałka występują przed lico (przypora dzieląca nawę i prezbiterium). W północnej nawie wieży jest zamurowany obecnie otwór z przeźrocem w formie krzyża greckiego.

Wnętrze kościoła na przeszłą odzwierciedlają przypory, z wyjątkiem nawy głównej, oraz wtórnie ich uzupełniają, północnej ściany prezbiterium. Przypory mają różnicowaną postać, co częściowo wynika z ich przekształceniami. Przykryte są pulpitowymi daszkami i blachą. Niektóre przypory w zwieńczeniu gzymś w formie wałka z kształtki (prezbiterium, nawy głównej i wieży) lub w formie półwałka występują przed lico (przypora dzieląca nawę i prezbiterium). W północnej nawie wieży jest zamurowany obecnie otwór z przeźrocem w formie krzyża greckiego.

Wnętrze kościoła na przeszłą odzwierciedlają przypory, z wyjątkiem nawy głównej, oraz wtórnie ich uzupełniają, północnej ściany prezbiterium. Przypory mają różnicowaną postać, co częściowo wynika z ich przekształceniami. Przykryte są pulpitowymi daszkami i blachą. Niektóre przypory w zwieńczeniu gzymś w formie wałka z kształtki (prezbiterium, nawy głównej i wieży) lub w formie półwałka występują przed lico (przypora dzieląca nawę i prezbiterium). W północnej nawie wieży jest zamurowany obecnie otwór z przeźrocem w formie krzyża greckiego.

techniczne o bardzo wysokiej strzałce. Poszerzenie to wynika ze stosowanej tu techniki budowy k.u., polegającej na oparciu krążyny bezpośrednio na murze. Technika ta była stosowana również w wznoszeniu okien ostrołucznych, stąd ich kształt jest bliski formie „oślego grzbietu”. Okna w prezbiterium, nawy południowej oraz 2. i 3. kondygnacji wieży posiadają ościeża głęboko wplifione, a okna nawy głównej, pozostałe duże okna wieży, okulus nawy pd – uskokowe. W wieży uskoki ościeży zasłonięto żaluzjami umieszczonymi w licu. Okna neogotyckie w pn są posiadają profilowane obramowanie a okna kruchty jedynie uskokowe. Poza wieżą, okna przewidziane są opaskami tynkowymi a ich ościeża pokryte tynkiem i bielone. Wyjątkowy kształt ma okno dawnego skarbcza, obecnie Kaplicy Kolatorskiej, umieszczone w 3. przęśle nawy pn., na osi, właściwie pośrodku tego przęsła – małe okienko o wykroju czwórliścia. Forma ta powtórzona została w zmniejszeniu, w portalu przedsionka zakrystii wykonanym w sąsiednim, 2. przęśle, w polu oparciu ponad prostokątnym otworem wejścia. Występuje również w kaplicy z poł. XIX w. na murze przykościelnym. Nawa pd od wsch. posiada okulus. Stolarka okienna drewniana, jest nowoczesna - została wykonana z powtórzeniem podziałów stolarki neogotyckiej. Okna prezbiterium są metalowe z bardzo cienkich listew o rysunku maswerku ze zgeometryzowaną rozetą. Według zapewne z okresu 1906-1913 z czasów wykonania polichromii widocznej na fotografii można wykonać po 1913 r.

Wnętrze nawy jest bazylikowe. Wysokie, wewnątrz nawy i otwartego szerokości przęsła, łukiem tęczowym prezbiterium przykryte są stropem z fasetą umieszczonym na ostrołucznych. Obszerna nawa główna, połączona z bocznymi czterema parami ostrołucznych przęsłami przysadzistych arkad. Arkady, o podobnym wykroju do łuku tęczy lecz bardziej ostrołuczne, mają trzyuskokowe ościeże od strony nawy głównej. Oparte są na trzech parach prostych filarów. Jedyną oprócz nich i wysoko umieszczonych małych okien, są proste lizeny biegnące od posadzki do sufitu. Surową formę lizen urozmaica płaski cokół ukośnie przechodzący po bokach w płaszczynę ścian. Lizeny nie mają

jednak idealnie prostego przebiegu – dopasowują się do płaszczyzny ściany, a ta na dwóch poziomach ulega spłyceciu (nad arkadami i poniżej parapetów okien).

Wnętrze oświetlają głównie duże okna prezbiterium od pd i wysoko niewielkie okna nawy bocznej umieszczone w głębokich rozglifionych ościeżach. Nawy boczne, również przykryte kopułkami z fasety, w odniesieniu do jasnej, obszernej przestrzeni nawy głównej i prezbiterium – wydają się dużo niższe i pozostają w półmroku. Płaszczyzny ich ścian są nierozczłonkowane jedynie przeprute oknami w głębokich gzymsach, większymi od okien nawy głównej.

Nawy i prezbiterium obiega betonowa lamperia z profilowanym gzymsiem. W nawach położona jest podłoga z terakoty, w prezbiterium – o drobniejszych wzorach z 1913 r. Prezbiterium, oddzielone od nawy dwoma stopniami, podzielone w połowie swej długości metalową kratą komunią i w tym celu podniesione o kolejne dwa stopnie. Powierzchnie tych dwóch poziomów przykrywa terakota imitująca wzorach: w części sąsiadującej z nawą to jasnokremowe oktogony z grafitowymi liniami kwadratami, a części z okładziną głównym bordiura z ornamentem esownicowym imitująca posadzkę: w kwadratowe pola wpisane są czworoboki z geometrycznym motywem lilii. Wzdłuż balustrady wydziela się część kapłańska utworzona jest z prostokątnych przeseł z dekoracją geometryczną na poprzecznych prętach: czworobokiem z prętów wolutowo wywiniętych do wnętrza oraz prętami na skrzyżowaniu prętów. Jej forma nawiązuje do esowni posadzki co sugeruje zbliżony kształt posadzanek tych elementów. Z tego czasu pochodzi też betonowa lamperia z gzymsiem oraz balustrada z postaciami świętych w nawie.

W prezbiterium usytuowane są dwa portale, z których wschodni, skromniejszy prowadzi do zakrystii, zaś bardzo ozdobny portal zachodni, bliższy nawie – do Kaplicy Kołatorskiej. Zakrystia jest wysoka opartym stropem z fasety. Pośrodku sufitu umieszczono gipsową rozetę. Zakrystia – zarówno do prezbiterium jak i przedsionka – analogiczne, umieszczone w prostokątnych otworach, konstrukcji ramowo-płycinowej o profilowanych prostokątnych otworach zawieszonych na zawiasach czopowych. Tworzą jednolity wystrój wnętrza zakrystii wraz z prezbiterium, supraportą połączoną z szafami wnękowymi, drewnianą zabudową narożnika z misą na ofiarę i holuczną okno w rozglifionych węgarach, umieszczone jest wysoko, pośrodku ściany. W prezbiterium terakotowa jest taka jak w zachodniej części prezbiterium (1913 r.). Kaplica Kołatorska jest sklepioną kolebkowym. Jej wnętrze oświetla okienko o czworobokowym wykończeniu w zakrystii. W ścianie zachodniej wykonane są szafy wnękowe, pośrodku ściany półkoliste wejście do przedsionka wspólnego dla zakrystii i kaplicy. Drzwi do kaplicy są gotyckie, obite blachą z kratownicą i ćwiekami. W przedsionku, sklepionym drewnianymi znajduję się zejście do krypty zamykanej drewnianymi zamocowanymi w drewnianej podłodze.

na wieżę pd, w ścianie zach. znajduje się prostokątne wejście na wieżę. Szerokie wygodne schody łobiegowe z cegły i drewna, umieszczone w oddzielnie przybudowanej klatce schodowej, prowadzą z nawy pd wzdłuż jej ściany zachodniej na pierwszą kondygnację wieży raz na drewnianą podporę chóru muzycznego nadwieszoną nad zachodnim przęsłem nawy głównej.

Wnętrze kondygnacji wieży zajmuje jednoprzestrzenne, przykryte stropem belkowym nagim, umieszczenie z zamurowaną ostrołuczna, szeroką emporą od strony nawy, oraz zamurowanymi oknami w rozglifionych ościeżach. Jego ściany są ceglane, zbudowane w wątku mieszanym: górnym i gotyckim. W narożniku pd-zach jest komin z murowaną z cegły kapą a w pn-zach. - łacie do wnętrza w szkarpie z zamurowanym otworem oraz korytarz z ceglanymi schodami grubości muru, wzdłuż ściany pn. Schody o stopniach z cegły ustawionej *na sztorc* prowadzi do umieszczenia w 3. kondygnacji, o ceglanych ścianach, przykrytego stropem belkowym nagim. W narożniku pd-zach zachowały się ślady po kominku z kapą, której zakończenie znajduje się już w kolekcji kondygnacji wieży, gdzie połączona jest z kominem. Okna w pomieszczeniach tych w kondygnacji posiadają rozglifione ościeża. W ścianie pd na 3. kondygnacji (z kominkiem) obecnie zamurowane, umieszczone jest w dużej wnęce zamkniętej łukiem odcinkowym. Wnętrze na 4. I 5. Kondygnację mają stopnie z cegły gotyckiej ułożonej na płask. W ostatniej kondygnacji, otwory drzwiowe mają proste ościeża w których zachował się tynk.

Wnętrze nad nawą i prezbiterium jest jednorodna, sterczykowa i zbudowana została prawdopodobnie w 1740 r. co ustalono na podstawie ekspertyzy zawierającej badania archeologiczne (M. Warchol, 2015). Wieża nad wieżą wykonana została trzy lata później. Konstrukcje nad nawami bocznymi nie są wydatowane.

5. ZAKRES PRAC KONSERWATORSKICH

Wszystkie prace muszą być prowadzone pod kierownictwem konserwatora zabytków i pod kierownictwem architektury zgodnie z założeniami zawartymi w opracowaniu mgr Anny Lorek i dr. hab. architektoniczne kościoła pw. Św. Wojciecha BM w Szczepankowie” i „Badania konserwatorskie kościoła pw. Św. Wojciecha BM w Szczepankowie” zespół pod kierownictwem Przemysława Górka

5.1. WYMIANA POKRYCIA DACHOWEGO, KONSERWACJA WIEŻY DACHOWEJ KOŚCIOŁA - na podstawie ekspertyzy technicznej stanu wieży dachowej, sklepienia i konstrukcji stropu wewnątrz kościoła oraz przyczyny zniszczeń wraz z opinią geotechniczną - mgr inż. Romuald Muszyński, mgr inż. Wojciech Rogowski.
Demontaż istniejącego pokrycia dachowego.

Wykonać niezbędne naprawy zdestruowanych elementów konstrukcyjnych poprzez flekowanie, kolkowanie lub wymianę zgodnie z projektem budowlanym.

Należy naprawić zniszczone i rozluźnione węzły i połączenia ciesielskie.

Dezynfekcja i dezynsekcja drewna np. Adolit M flussig, Multi GS.

Impregnacja i wzmocnienie elementów drewnianych żywicą syntetyczną np. Osolan.

Zabezpieczenie elementów drewnianych środkami przeciw pożarowym Fobos.

Wykonanie obróbek blacharskich, podokienników z blachy miedzianej.

Wykonanie nowego pokrycia z dachówki ceramicznej esówki układanej na łatach

Wymiana orynnowania i wykonanie systemu odprowadzenia wód opadowych.

KONSERWACJA ELEWACJI CEGLANEJ I WNĘTRZA WIEŻY KOŚCIOŁA GŁÓWNEGO P.W. ŚW. WOJCIECHA BM W SZCZEPANKOWIE

Przygotowanie powierzchni elewacji do wykonania prac konserwatorskich:

(1) strożne mechaniczne usunięcie wtórnych uzupełnień oraz cementowych łat, oczyszczenie powierzchni z cementowych zacieków oraz zapraw iniekcyjnych – prace te należy wykonywać w sposób kontrolowany tak, aby nie naruszyć oryginalnej substancji wiatru i wypraw oraz innych cennych elementów. Prace należy prowadzić przy użyciu ręcznych narzędzi.

Podczas typowania cegieł do usunięcia i wymiany będzie brany pod uwagę przede wszystkim ich stopień zasolenia oraz dezintegracji i ubytku masy. Niektóre z nich można będzie wyjąć i po uzupełnieniu wmontować odwrotną stroną.

Jeśli w trakcie oględzin obiektu stwierdzi się taką konieczność, powierzchnie przed zabiegami wstępnymi należy ostrożnie oczyścić na sucho, zbierając zanieczyszczenia oraz wysolenia.

Wstępna konsolidacja osłabionych fragmentów wiatru ceglanego, detalu kamiennego oraz tynków.

Wypowianie miejsc do wykonania wstępnej konsolidacji będzie uzależnione od ogólnego stanu elewacji z rusztowań, a także po wykonaniu prób czyszczenia i malowania. Jeśli stwierdzi się ryzyko uszkodzenia powierzchni podczas czyszczenia,

zabieg wstępnego wzmocnienia będzie konieczny. Ponadto przed przystąpieniem do oczyszczania powierzchni, na których stwierdzi się występowanie warstw malarskich, należy podjąć prace w celu ich zabezpieczenia (podklejenie, konsolidacja z podłożem, uzupełnienie ubytków). Zabieg powinien być wykonany przy zastosowaniu preparatów krzemioorganicznych o dobranej do stopnia dezintegracji podłoża zawartości substancji czynnej oraz zapewniającym hydrofilność powierzchni po zakończeniu procesu. Środki należy dobrać na podstawie wyników badań cech fizyko mechanicznych reprezentacyjnych fragmentów muru i detali oraz po uprzednio wykonanych próbach aplikacji środków metodą natrysku niskociśnieniowego, ciągłego przepływu i ewentualnie lokalnych iniekcji w odwiertach rdzeniowych (do dyspozycji środki FuncosilSteinfestiger KSE 100, KSE 300, w uzasadnionych przypadkach silnie destruowanych podłoży KSE 500 lub równoważne).

Powierzchnie poddane zabiegowi muszą być osłonięte tak, aby zapewnić im wysoką wilgotność i odpowiednią temperaturę zgodnie z kartą techniczną preparatów. W przypadku zaproponowania przez Wykonawcę innych preparatów do tego celu, będzie to dyskutowane z nadzorem konserwatorskim.

Usunięcie soli (obniżenie zasolenia), zabezpieczenie przed niszczącym działaniem wody i soli rozpuszczalnych w wodzie

Należy określić źródła zawilgocenia, przeanalizować skuteczność oraz naprawić system odprowadzenia wód opadowych i zweryfikować zabezpieczenie elewacji szczelnymi obróbkami blacharskimi.

Na podstawie badań sorpcyjnych próbek muru w najbardziej zasolonych miejscach należy oznaczyć krytyczne wartości wilgotności względnej w różnych miejscach elewacji, w których następuje uruchamianie i migracja soli. Na podstawie tego badania należy wytypować miejsca do wykonania prób ekstrakcji soli do rozszerzonego środowiska, a po ich przeprowadzeniu ocenić skuteczność zabiegu. Następnie w porozumieniu z nadzorem konserwatorskim zostanie podjęta decyzja o zakresie przeprowadzenia odsolenia. W celu odsolenia (obniżenia stopnia zasolenia) należy zastosować metodę swobodnej migracji osmotycznej do rozszerzonego środowiska; w warunkach powietrzno-suchych do całkowitego wyschnięcia okładu. W miejscach o krytycznym stopniu zasolenia zabieg należy wykonywać do uzyskania 50% wartości początkowej zasolenia. Cały proces musi być kontrolowany laboratoryjnie. Do zabiegu należy użyć kompresy odsalające:

najlepiej okłady z mat celulozowych lub z pulpy celulozowej nasączonej wodą destylowaną np. RemmersEntsalzungskomprese lub równoważne)

ewentualnie okłady na bazie kaolinu i bentonitu wykonane we własnym zakresie

w bardzo zasolonych i obciążonych solami podłożach pod rozważyć mogą zostać brane macone tynki kompresowe odporne na siarczany (np. RemmersKompressenputz lub równoważne).

Nie będą rozważane środki do tzw. neutralizacji soli - przeprowadzania soli w postaci mikropuszczalną w wodzie ze względu na możliwość znacznego uszczelnienia porowatych struktur muru po takich zabiegach.

Prace naprawcze na elewacjach.

Należy rozważyć, czy niektóre z tych prac nie powinny być przeprowadzone jeszcze przed zabiegiem odsalania, tak, aby zwiększyć skuteczność ekstrakcji soli. Do koniecznych prac należą:

- usunięcie zdeintegrowanych popękanych zapraw łączących i klejących ze szczelin,
- klejenie spękanych (lub dawniej klejonych) fragmentów muru
- wzmocnienie strukturalne oraz wypełnienie pustek i szczelin w strukturze elewacji
- przemurowywanie
- inne nie wymienione, które będą konieczne po dokładnej ekspertyzie in situ

Do wypełnienia i naprawy pęknięć oraz szczelin powstałych wskutek pracy murów należy stosować technologię Hilti lub równoważną.

Oczyszczenie elewacji z nawarstwień.

W zależności od stopnia zabrudzenia powierzchni, rodzaju nawarstwień oraz rodzaju i stanu podłoża należy dobrać metodę, która nie naruszy naturalnej patyny i nie spowoduje uruchomienia soli, a pozwoli na usunięcie z powierzchni wszystkich nawarstwień korozyjnych. Wszystkie techniki oczyszczania należy przetestować na wskazanych fragmentach muru przed ich zastosowaniem. Po wykonaniu stosownych prób każda z metod będzie zatwierdzana przez nadzór konserwatorski. Każdy etap oczyszczania musi być w pełni kontrolowany, prowadzony selektywnie, stopniowo. Pył należy sukcesywnie usuwać i wywozić z miejsca prowadzenia prac.

W przypadku stwierdzenia warstw barwnych oraz stopnia zniszczenia struktury podłoża uniemożliwiającego skuteczne oczyszczenie, należy te miejsca wzmocnić preparatami krzemooorganicznymi do uzyskania efektu hydrofilności powierzchni. Do oczyszczania należy przyjąć kilka różnych technik:

Delikatne czyszczenie na sucho metodą strumieniowego ścierania (Le Gommage, Rotec, leczana) – jako metodę podstawową do zastosowania na większości elewacji. Rodzaj (pudry mineralne lub roślinne: piasek kwarcowy, mikrokulki szklane, pył marmurowy, zmielone skorupki orzecha, mikrokryształiczne proszki węglań sodu lub inne) wielkość, twardość kształt cząstek ścierniwa oraz wszelkie parametry sprężonego powietrza podającego ścierniwo należy dobrać tak, aby skuteczność oczyszczenia była optymalna.

W miejscach, w których nie można zastosować metody ścierniej lub nie daje ona zadowalającego efektu należy zastosować alternatywne sposoby oczyszczania:

przepraną czystą parą wodną

preparaty chemiczne (bez aktywnego chloru) zawierające środki powierzchniowoczyste, np. Schmutzlöser f-my Remmers lub równoważne środki) i ewentualnie substancje czynne o odczynie lekko kwaśnym zawierające fluorek amonu (typu Fassadenreiniger-Paste f-my Remmers lub alternatywne), środki do usuwania powłok malarskich (np. AGE f-my Remmers, KEIM Dispersionsentferner lub równoważne) w połączeniu ze strumieniem pary wodnej. Zakres stosowania metody oczyszczania parą wodną oraz preparatów chemicznych musi być minimalny ze względu na konieczność ograniczenia użycia wody (w przypadku preparatów chemicznych koniecznej do ich spłukiwania). Należy ściśle przestrzegać zaleceń producentów preparatów dotyczących wszelkich parametrów pracy.

Inne metody mogą być przedyskutowane z nadzorem konserwatorskim

- Użycie kwasu fluorowodorowego ze względu na wysokie niebezpieczeństwo podczas pracy oraz duże prawdopodobieństwo zanieczyszczenia środowiska nie może być rozpatrywane w żadnym wypadku.

1.1. Eliminacja szkodliwych drobnoustrojów oraz zapobieganie ich rozwojowi.

W zależności od rodzaju zidentyfikowanych w badaniach czynników degradacji biologicznej powinny zostać dobrane środki usuwające ich przyczynę oraz przeciwdziałające ich ponownemu rozwojowi. Szczególną uwagę należy poświęcić zakażeniu murów bakteriami nitryfikacyjnymi, a efekt bardzo charakterystycznego pylenia się cegieł jest skutkiem ich działania. Oprócz unieszkodliwienia drobnoustrojów należy wziąć pod uwagę opracowanie metody skutecznego wieloletniego zabezpieczenia przed ponownym zarażeniem.

Do eliminacji bakterii nitryfikacyjnych w stosowaniu są Biotin S i R oraz Algat firmy Atlax, których skuteczność nie została jeszcze potwierdzona badaniami, dlatego w programie badawczym należy wziąć pod uwagę kompleksowe rozpoznanie problemu: identyfikacja drobnoustrojów, zakres zarażenia oraz metodyka zwalczająca.

Do dezynfekcji zwalczającej innego rodzaju mikroorganizmy (bakterie, glony, grzyby, mchy, porosty) należy wybrać gotowe preparaty typu BFA i Grünbelag-Entferner f-my Remmers lub Sto — PrimFungal, KEIM Algicid Plus, Aseptina APM w roztworze alkoholowo-wodnym, lub alternatywne, wolne od aktywnego chloru preparaty.

Strukturalne wzmocnienie.

Końcowy zabieg strukturalnego wzmocnienia powinien być przeprowadzony za pomocą środków i metod podanych w pkt. 2., jeśli zachodzi taka potrzeba.

Uzupełnienia ubytków w ceglach.

Na podstawie wcześniej wykonanych badań cegieł zastosowanych w elewacji należy dobrać odpowiednie mineralne materiały do uzupełnień, tak aby po związaniu cechowały się podobnymi parametrami fizyko mechanicznymi oraz trwałą kolorystyką scalającą. Masa musi być założona na odpowiednio przygotowane podłoże (odpylone, o dobrej przyczepności, w przypadku nieco większych ubytków oraz narożników wzmocnione stelażem z nie torującego materiału).

Do tego celu należy zastosować gotowe produkty wypróbowane do tego typu prac, jak np. przygotowane w masie zaprawy mineralne na bazie wapna trasowego TubagSteinersatzmasse SR 0,4; lub mineralna zaprawa RemmersRestauriermörtel (wersja miękka) lub nowa; należy przewidzieć zamówienie specjalnie przygotowanych na ten cel zapraw producentów w celu dopasowania właściwości uzupełnień do właściwości podłoża. Do uzupełniania nieco głębszych ubytków należy stosować nadbudowanie zaprawą konstrukcyjną spełniającą wymogi konserwatorskie.

Do uzupełnienia w ceglach należy uzupełnić metodą flegowania dobierając ich rodzaj i parametry na podstawie wyników badań petrograficznych i technologicznych oryginalnego materiału oraz dostosowując ich cechy fizyko mechaniczne.

Do uzupełnienia wstęgu ceglanego należy użyć cegieł z rozbiórki, wolnych od soli. W razie potrzeby należy przewidzieć wypalenie cegieł o odpowiednich parametrach.

14. Wykonanie koniecznych rekonstrukcji i uzczytelnien form architektonicznej zgodnie z wytycznymi z opracowania mgr Anny Lorek „Badania architektoniczne kościoła pw. Św.

Wojciecha BM w Szczepankowie

15. Spoinowanie wtku ceglanego.

Zdegradowane spoiny należy usunąć maksymalnie do głębokości 3-4 cm i wymienić na nowe zaprawami mineralnymi spełniającymi wymogi konserwatorskie, o odpowiednich parametrach fizyko mechanicznych oraz estetyce zbliżonej do cech zapraw historycznych (ewentualnie o słabszej odporności mechanicznej). Zakres wymiany spoin oraz dobór rodzaju nowej spoiny będzie dyskutowany z nadzorem konserwatorskim.

16. W zależności od rodzaju zachowanej spoiny historycznej należy zastosować:

Jako imitację spoiny historycznej zaprawę opartą na wapie wytwarzanym tradycyjną technologią gaszenia „na sucho”, bez dodatku cementu, zawierającą grudki wapna oraz specjalnie dobraną mieszaninę czystych kruszyw i pigmentów (RemmersKalkspatzenmörtel lub równoważną). Tym materiałem należy uzupełnić spoiny suchych partii murów nie obciążonych solami. W razie potrzeby uzyskania innego charakteru zaprawy należy zastosować zaprawę zawierającą tras reński np. TubagTrassKalkFugensaniermörtel, RemmersFugenmörtel z trasem (lub równoważne), w kolorze dobranym lokalnie.

W partiach obciążonych solami i nadmiernie zawilgoconych należy zastosować elastyczną zaprawę o wysokiej wytrzymałości i powierzchni wewnętrznej np. TubagTrassPflasterFugenmörtel lub TubagPorenfugmörtel (lub równoważne). Powyższe zaprawy należy przygotować w kolorach zgodnych z kolorystyką spoin historycznych lekko jaśniejsze. Należy uwzględnić fakt, że w miejscach silnie zasolonych mogą one być stale ściemniałe, chłonną wilgoć z murów.

Partie muru, w których zalega woda i śnieg powinny być wyspoinowane zaprawą hydrauliczną o wysokiej przyczepności i elastyczności, modyfikowaną plastyfikatorem. Zaprawa powinna być paroprzepuszczalna, odporna na wodę i mróz oraz inne niszczące czynniki atmosferyczne (np. Fugenmörtel ECC firmy Remmers lub równoważne).

17. Hydrofobizacja powierzchni muru.

18. KONSERWACJA I REKONSTRUKCJA HISTORYCZNYCH WYPRAW - ELEWACJA POŁUDNIOWA, BŁĘDY ELEWACJI WSCHODNIEJ.

18.1. Usunięcie wszystkich XX-wiecznych tynków oraz cementowych wypraw leżących na murze i zaplanowanie i historycznych wypraw wapienno-piaskowych.

18.2. Wyczyszczenie oryginalnych tynków.

18.3. Wykonanie koniecznych napraw murarskich wtku ceglanego.

18.4. Przegląd i klasyfikacja cegieł pod kątem ewentualnej wymiany.

18.5. Usunięcie całkowicie zdegradowanej cegły i rozebranie fragmentów muru nie kwalifikowanych do przemurowania.

18.6. Przeprowadzenie zabiegów odsalających w partii przyziemia.

18.7. Wzmocnienie strukturalne zdestruowanych cegieł z zastosowaniem środków konserwatorskich dla cegły.

8. Uzupełnienie i wmurowanie brakujących cegieł w lico muru zachowaniem czytelności faz budowy i przemurowań gotyckich, XIX-wiecznych oraz napraw zniszczeń wojennych wieży.
9. Przemurowanie luźnych fragmentów elewacji.
10. Uzupełnienie mniejszych ubytków w cegle zaprawami o odpowiedniej odporności na zewnętrzne warunki atmosferyczne.
11. Wypełnienie i naprawa pęknięć oraz szczelin powstałych w skutek pracy murów.
12. Wykonanie koniecznych rekonstrukcji, aranżacji i uczytelnień formy architektonicznej zgodnie z wytycznymi z opracowania mgr Anny Lorek „Badania architektoniczne kościoła pw. Św. Wojciecha BM w Szczepankowie
13. Konserwacja pierwotnych tynków i monochromii w oknach wieży wg indywidualnego programu konserwatorskiego
14. Konserwacja warstw malarskich gzymsów naw bocznych, zakrystii i skarbcza.
15. Uzupełnienie ubytków wyprawy historycznej w odpowiednio dobranym kolorze - rodzaj i charakter wyprawy zostanie wybrany po wykonaniu badań oryginalnych tynków w uzgodnieniu z WUOZ.

Należy wypełnić nie konstrukcyjne drobne rysy oraz podkleić rozwarstwienia tynków. Dobór materiałów do poszczególnych etapów prac będzie przedyskutowany z nadzorem konserwatorskim.

Zalecane materiały do wypełnienia rys: FuncosilHistoricKalkspachtel Fein <3mm, FuncosilHistoricKalkspachtel 2-5mm, szpachlówka czysto wapienna f-my Keim do rys>5mm, lub Równoważne materiały do podklejania rozwarstwień: preparat wzmacniający w systemie KSE 500 STE Remmers z kruszywami A i B (w połączeniu ze wzmacnianiem struktury tynku preparatami KSE 100 i KSE 300), materiały oparte na wapie dyspergowanym, preparaty oparte na tzw. nanocząsteczkowym wodorotlenku wapnia, preparaty z serii PLM (PLM-A, PLM-M firmy CTS), preparat Albaria firmy Bresciani lub inne materiały o optymalnych parametrach i odporności na czynniki zewnętrzne przetestowane w praktyce.

Uzupełnienie ubytków w tynkach:

W zależności od wielkości ubytków do tego celu należy zastosować materiały oparte na tradycyjnych technologiach wapiennych (np. RemmersHistoricKalkspatzenmörtel, FuncosilHistoricKalkspachtel lub równoważne) bez dodatku innych spoiw, lub z dodatkiem spoiwa trasowego, o parametrach zbliżonych do wypraw historycznych na elewacji.

Scalenie kolorystyczne wątku ceglanego, detali kamiennych i tynków, punktowanie ewentualna rekonstrukcja warstwy malarskiej w wyprawach tynkarskich.

Place scalające i rekonstrukcyjne należy wykonać przy użyciu tradycyjnych technik malarskich w celu uzyskania zbliżonego do oryginału efektu estetycznego. Przy doborze techniki należy się kierować poza tym uzyskaniem wysokiej odporności na warunki zewnętrzne. Sugeruje się użycie czysto wapiennych farb ze spoiwem z wapna dyspergowanego (RemmersFuncosilHistoricKalkfarbe i FuncosilHistoricKalk-Volltonfarbe lub równoważne). W przypadku punktowań i scaleń kolorystycznych należy poza tym stosować się parametrem odwracalności materiałów.

W przypadku elementów przeznaczonych do hydrofobizacji może być brana pod uwagę technika malarska oparta na emulsji silikonowej (np. farby HistoriClasur firmy Remmers lub równoważne)

Zakres punktowań i rekonstrukcji malarskich będzie dyskutowany z nadzorem konserwatorskim.

18. Hydrofobizacja

Należy wziąć pod uwagę przeprowadzenie zabiegu hydrofobizacji strukturalnej wybranych elementów elewacji, zwłaszcza detali kamiennych oraz poziomych i skośnych powierzchni narażonych na stałe zaleganie wody i śniegu, a także wypraw tynkarskich. Decyzja o zakresie hydrofobizacji oraz dobór środków do tego celu zostanie podjęta w uzgodnieniu z nadzorem konserwatorskim. Zabieg ten należy prowadzić do maksymalnego nasycenia powierzchni impregnowanej preparatem, a następnie powtórzyć kilkakrotnie.

5.4. PRACE ZIEMNE

Obniżenie i wyprofilowanie spadku terenu wokół kościoła. — *do wypracowania istniejącego terenu.*
Usunięcie betonowego krawężnika wokół opaski wzdłuż murów *terenu.*
Kontrola i udrożnienie rur spustowych oraz systemu odprowadzenia wody opadowej.

5.5. KONSERWACJA STOLARKI DRZWIOWEJ.

Należy dokonać przeglądu poszczególnych elementów konstrukcyjnych oraz stolarskich pod kątem stanu zachowania oraz rozpoznania budowy technicznej i rodzaju opracowania powierzchni. Dopuszcza się możliwość, że elementy wtórne nie spełniające swej funkcji bardzo zniszczone muszą być zastąpione nowymi.

Odholowanie oryginalnych warstw wymalowanych na stolarce drzwiowej

Wzmacnianie i zabezpieczenie pierwotnej warstwy malarskiej.

Dezynfekcja i dezynsekcja drewna.

Wymalowanie wzmacniającej strukturalnie zniszczonych elementów stolarki.

Wykonanie koniecznych napraw stolarskich i wstawienie fleków drewnem dobranym

punktowo do poszczególnych elementów.

Wymalowanie gruntów w miejscach ubytków

Wymalowanie kolorystyczne kitów i nowych wstawek z oryginalna warstwą malarską stolarki drzwiowej i drzwiowej. Należy przewidzieć malowanie laserunkowe lub półkryjące.

Wymalowanie elementów okuciowe w stolarce należy poddać kompleksowej konserwacji wg instrukcji podanej poniżej, a następnie zamontować na swoich pierwotnych miejscach.

Wymalowanie rekonstrukcja okuć, klamek i zawiasów oraz innych elementów metalowych

5.6. KONSERWACJA OKIEN

Okna w prezbitorium

1. Oczyszczenie metalu z nawarstwień w postaci przemalowań i produktów korozji metalu.
2. Naprawy ślusarskie
3. Ewentualna rekonstrukcja brakujących elementów
4. Zabezpieczenie metalu kortaniną
5. Trzykrotne malowanie elementów metalowych wysokiej jakości farbą chemoutwardzalną do metalu zgodnie z ustaloną kolorystyką.
6. Usunięcie drewnianych ram z witrażami.
7. Wykonanie nowych szkieleń ze szkła jasielskiego o naturalnej barwie.
8. Wykonanie dodatkowego szklenia od wewnątrz.

Okna w nawie

1. Należy dokonać przeglądu poszczególnych elementów konstrukcyjnych oraz stolarskich pod kątem stanu zachowania oraz rozpoznania budowy technicznej i rodzaju opracowania powierzchni. Dopuszcza się możliwość, że elementy wtórne nie spełniające swej funkcji i bardzo zniszczone muszą być zastąpione nowymi.
2. Odsłonięcie oryginalnych warstw wymalowań na stolarce
3. Podklejenie i zabezpieczenie pierwotnej warstwy malarskiej.
4. Dezynfekcja i dezynsekcja drewna.
5. Impregnacja wzmacniającą strukturalnie zniszczonych elementów stolarci.
6. Wykonanie koniecznych napraw stolarskich i wstawienie fleków drewnem dobranym gatunkowo do poszczególnych elementów.
7. Ałożenie gruntów w miejscach ubytków
8. Scałenie kolorystyczne kitów i nowych wstawek z oryginalną warstwą malarską stolarci okiennej i drzwiowej. Należy przewidzieć malowanie laserunkowe lub półkryjące.
9. Wszystkie elementy okuciowe w stolarce należy poddać kompleksowej konserwacji wg metodyki podanej poniżej, a następnie zamontować na swoich pierwotnych miejscach.
10. Ewentualna rekonstrukcja okuć oraz innych elementów metalowych stolarci.
11. Usunięcie drewnianych ram z witrażami.
12. Wykonanie nowych szkieleń ze szkła jasielskiego o naturalnej barwie.

Żaluzje na wieży

1. Usunięcie istniejących żaluzji i zamontowanie historycznych okiennic od strony wieży.

5.7. KONSERWACJA STROPU IŚCIAN WEWNĘTRZNYCH W KOŚCIELE I POMIESZCZENIACH ZAKRYSTII, SKARBICYKA I KRUCHTA.

Usunięcie tynków cementowych leżących na wewnętrznych ścianach kościoła w szczególności mentowego cokołu i osuszenie ścian.

W trakcie badań wykonano próbę odfukcia cementu z cokołu. Warstwa ta jest niezwykle twarda i spójna, gruba, mocno przylega do gotyckich cegieł. Mając na uwadze fakt, iż skuwanie jej może wyolębiać i odspajanie zabytkowych tynków prace należy prowadzić z dużą dozą ostrożności i wykonywać ręcznymi narzędziami. Przed jakimikolwiek pracami należy wcześniej wykonać konieczne zastrzyki podtynkowe w partiach ścian ponad cokołem, tak aby nie dopuścić do uszkodzenia konstrukcji zabytkowych wypraw.

Pomieszczeniach dobudowanych wtórnie, w XIX, XX w. do bryły kościoła, w których nie spełniają one funkcji cenne tynki i polichromie można będzie także usunąć dolne partie tynków i zastosować malowanie ścian z ich dokładną dezynfekcją.

Dezynfekcja zakażonych mikrobiologicznie ścian i obiektów ruchomych (prewencyjnie wykonać dezynfekcję całych połączeń ścian, zwłaszcza w prezbiterium, kaplicy kołatorskiej, zakrystii oraz wieży).

W trakcie badań wykazały znaczną aktywność drobnoustrojów we wnętrzu kościoła. Próbkę pobrano z cokołu, zarówno w obrębie prezbiterium, kaplicy kołatorskiej, jak i wieży, potwierdzając tym samym konieczność dogłębnej, kompleksowej strukturalnej dezynfekcji całego obiektu. Korozję biologiczną należy powstrzymać w obrębie szerszych partii tynków (zwłaszcza dolnych), szczególnie we wszystkich widocznie zawilgoconych pomieszczeniach kościoła, takich jak: wieża i przylegające do niej pomieszczenia, kruchta pod wieżą i kruchta południowa. W przypadku tynków w kaplicy należy rozważyć ich częściowe, a w ostateczności całkowite usunięcie, które pozwoli na dezynfekcję poddanych korozji mikrobiologicznej cegieł. Zabieg ten musi być trwały skuteczny tylko pod warunkiem, że podłoże zostanie osuszone i zabezpieczone przed ponownym zawilgoceniem.

W celu zapobieżenia dodatkowemu rozprzestrzenianiu się zarodników grzybów na pozostałe części kościoła.

W trakcie poszczególnych etapów prac konserwatorskich należy zwrócić szczególną uwagę na dogłębny dezynfekcję obiektów drewnianych znajdujących się w kościele, ze względu na zagrożenie mikroorganizmami.

KONSERWACJA STROPU KOŚCIOŁA

W celu poprawienia mocowania belki gzymsowej do konstrukcji stropu nad nawą główną kościoła.

W trakcie prac należy usunąć trzciny wraz z leżącymi na niej warstwami zaprawy i tynku z XVIII-wiecznych (najprawdopodobniej) desek. Dodatkową przesłanką ku temu jest archiwalne mówiące, że w części plebańskiej (prezbiterium) „sufit był z desek grubo okładanych” a także: „deski były malowane olejno”. Wg zapisów archiwalnych w nawie kościoła w widoczne były na suficie gołe deski (ostatni zapis z 1885 r.).

Krywyki w obrębie fasety pokazały proste zakończenie ściany wyprawionej jeszcze gotyckim klejem z różowo-ugrową pobiałą, dodatkowo w narożniku ściany tęczowej i południowej prezbiterium, w obrębie fasety, znaleziono ślady osmolenia na gotyckiej warstwie tynku, nadające o jego istnieniu w tym miejscu w czasie pożaru przed 1740 r.

Należy odsłonić deski od strony strychu i zweryfikować ich stan. Deski należy odczyścić od góry i dać procesowi dezynfekcji, dezynsekcji i najprawdopodobniej impregnacji. Zabieg ten będzie miał być wykonywany partiami, przy czym najprawdopodobniej konieczne będzie postawienie rowania i podstemplowanie opracowywanych w danym momencie partii sufitu. Zabieg impregnacji, nasycania drewna, zwiększa bowiem znacznie jego ciężar do momentu odparowania uszkodzalnika. Konieczna będzie opinia konstruktora określająca, w jakich warunkach ten zabieg można i czy nie należy wprowadzić dodatkowych wzmocnień konstrukcji stropu od strony sufitu. Jeżeli stwierdzona zostanie obecność warstw polichromii na deskach stropowych, należy wykonać jej pełnej konserwacji.

Wskłonięcie i konserwacja warstw pobiał na tynku gotyckim oraz barokowym (w miejscach występowania)

Przeprowadzone w okresie VIII-XI 2019 r. badania odkrywkowe w kościele w Szczepankowie wykazały, że przy realizacji prac w 1968 r. zniszczono większość poprzedniej, pochodzącej z XIX wieku warstwy malarskiej, nawiązującej w prezbiterium do formy wymienionych okien, istniejących do dziś.

Wcześniej w całym kościele stwierdzono obecność warstwy gotyckiego tynku z integralnie związaną różowo-ugrową pobiałą, na której namalowane są malowidła na podniebiu tęcz. W związku z tym ta występuje w obrębie całego kościoła i w trakcie prac konserwatorskich należy włączyć do zakresu zachować ponieważ można ją uznać za pierwotny wystrój kościoła.

W związku z tym, że na ścianie tęczowej od strony nawy, częściowo na ścianie zachodniej i południowej oraz częściowo za ołtarzem głównym natrafiono na bardzo podobny tynk, choć bardziej szorstko nałożony, nie wygładzony idealnie tynk, również pokryty różowo-ugrową pobiałą. Tynk barokowy nie występuje wszędzie, zasadniczo powieli koncepcję konserwacji pierwszej całościowej wyprawy kościoła.

W związku z tym, że w dwóch warstwach tynku i pobiał odnaleziono istotne warstwy polichromii. W związku z tym, że w XVIII-wiecznych i starszych należy schodzić do warstwy barokowej tynku, która nie występuje, odkryć warstwę gotycką. Nie oznacza to jednak, że nie można pozostawić warstwy XIX-wiecznych. Można zachować ich fragmenty w takich miejscach jak np. w ołtarzu, gdzie absolutnie nie będą rozbiły formy całości aranżacji wnętrza. W związku z tym, że poddać rozważać ewentualne pozostawienie w nawie głównej medalionów z przedstawieniami Świętych, pochodzących ze zniszczonej warstwy z przełomu XIX/XX w.

W związku z tym, że prace konserwatorskie i remontowe w kościele należy bezwzględnie zachować pełną konserwację warstw barokowych i gotyckich.

W związku z tym, że malowidła na podłuzie i licu ściany tęczowej, jak również w ołtarzu i pozostawienie odbicia polichromii barokowych na emporze chórowej, przy głównym i wszędzie, gdzie zostaną jeszcze znalezione.

ważniejsze odkrycie we wnętrzu stanowią malowidła na ścianie tęczowej kościoła. Na podłuczcu, na tynku gotyckim odnaleziono monochromatyczną, czerwoną polichromię, prawdopodobnie tralną. Sądząc po jej linearnym charakterze, można ostrożnie datować ją nawet na XVI w. ścianie tęczowej od strony nawy, na tynku barokowym odkryto malowidło barokowe doskonałym stanie zachowania (bez żadnych uszkodzeń mechanicznych, nasieków, itp.) przedstawiające aniołki unoszące Narzędzia Męki Pańskiej (*armapassionis, arma Christi*). dołściowej koncepcji aranżacji wnętrza kościoła należy jak najbardziej wyeksponować oba oły odkrytych malowideł.

chromia barokowa charakteryzuje się ugrowym modelunkiem postaci z ciemnooliwkowymi kreśleniami cieni. Stanowiące tło postaci błękity nieba i białe modelunki chmur były nakładane po wyschnięciu zasadniczej kompozycji malowidła. W trakcie odsłaniania zauważono tendencję udrowiania się warstwy malarskiej, którą należy delikatnie utrwalić stosując roztwór węgla nia w postaci nanocząsteczek (wybrać preparat o jak najmniejszym stopniu zabielenia, ocześnie nakładać go przez bibuły japońskie o niskiej gramaturze).

bnie zrealizowaną barokową polichromię, prawdopodobnie podkreślającą architekturę wnętrza, leziono za prospektem organowym na chórze kościoła w obrębie przebudowanej arkady urowanej cegłą gotycką). Na położonym identycznie jak na ścianie tęczowej tynku barokowym a jasnobrazową, regularną, pionową formę, na razie jeszcze nie w pełni czytelną. Również tuż lewej bramce ołtarza głównego, na południowej ścianie prezbiterium, odnaleziono podobny u polichromii lub jej „odbicia” (w przypadku realizacji fresku suchego, barokowego nie powała trwała krystalizacja z podłożem, a także często spoiwa było zbyt mało w stosunku pełniacza, przez co z czasem pigment się osypywał. Dlatego przy odkrywaniu polichromii okresu znajdujemy czasem słabsze w kolorze „odzwierciedlenie” warstwy malarskiej). kcie odkrywania barokowego tynku z różowo-ugrową pobiałą należy zachować ostrożność, nie zatracić ewentualnych słabych „odbici” istniejących kiedyś malowideł. kcie konserwacji malowideł należy całkowicie zrezygnować lub maksymalnie ograniczyć unie powłokotwórczych żywic syntetycznych (por.: *Program prac konserwatorskich dla i polichromii ścian kościoła*, XI 2019).

ogólny program prac konserwatorskich dla wypraw i polichromii ścian kościoła

lanie dokumentacji fotograficznej, rysunkowej, opisowej.

infekcja zakaźnych mikrobiologicznie fragmentów ścian (prewencyjnie można wykonać

włóknę całej polaci ścian, zwłaszcza w prezbiterium, kaplicy kolatorskiej, zakrystii oraz

niecie wtórnych nawarstwień do warstw tynku z różowo-ugrową pobiałą, na których leżą widła XVIII i XVI/XVII-wieczne(?). Odkrycie do tych warstw musi nastąpić niezależnie do, po, czy na danym fragmencie ściany występują malowidła, czy nie. Warstwę gotycką można za pierwotny wystrój kościoła i należy ją bezwzględnie zachować. Warstwa barokowa graficznie leży powyżej gotyckiej i zasadniczo powieła jej koncepcję kolorystyczną, nie estetyki wnętrza i należy ją zachować. W przypadku decyzji o częściowym stawianiu XIX-wiecznych warstw malarskich w postaci świadków, należy bardzo uważać uł odkrywaniu, gdyż łatwo ulegają zniszczeniu (odspajają się i pudrują).

onanie zastrzyków w miejscach odspojen tynków preparatami na bazie wapna pnieczkami krzemianowymi o odpowiednio dobranej granulacji (np. *PLM*).

UWAGA: Zabiegi pkt 3 i 4 programu konserwatorskiego muszą być wykonywane jednocześnie. W momencie odsłaniania oryginalnej warstwy tynku i pobiału należy na bieżąco wykonywać zastrzyki zapobiegające utracie tych zabytkowych warstw. Należy unikać wykonywania zastrzyków na całości ściany wcześniej, przed odkryciem właściwych warstw stratygraficznych, tak aby niepotrzebnie nie wzmacniać adhezji warstw późniejszych, które mają być usunięte. Konsolidacja warstwy pobiału i malowideł przy użyciu wapna nanocząsteczkowego (np. *Nanorestore*, *Calosil Grey*).

UWAGA: W przypadku pozostawienia świadków XIX-wiecznych warstw malarskich wykonanych technikami klejowymi należy wykonać próby ich konsolidacji zarówno przy pomocy preparatów z wapnem nanocząsteczkowym (np. *Calosil Grey* – nakładany przez bibuły pońskie), jak i dopuścić możliwość zastosowania żywicy akrylowych (np. *Paraloidu B-72* ksylenie).

Warstwowe wypełnienie ubytków zaprawą wapienno-piaskową (na bazie jak najstarszego wapna dołowanego i piasku o odpowiednio dobranej granulacji) idealnie naśladowując sprawę oryginalną.

Wypełnienie ubytków pobiałą wapienną, barwioną, naśladowującą kolor oryginalnej pobiału, partej na bazie jak najstarszego wapna dołowanego, barwionej pigmentami mineralnymi.

Dodatkowa impregnacja, konsolidacja pobiału przy użyciu wapna nanocząsteczkowego (np. *Nanorestore*).

Wykonanie retuszy malowideł i pobiału pigmentami odpowiednimi do technik mineralnych (należykonać próby w celu dobrania jak najlepszego spoiwa dla punktowania).

A Wykonanie dokumentacji powykonawczej zbierającej dane z całości konserwacji obiektu.

Rekonstrukcja manierystycznej belki tęczowej wraz z przywróceniem na nią dawnego krucyfiks, wiszącego obecnie w kruście pod wieżą (wg stanu widocznego na fotografiach z 1967 r.)

Ważne fotografie pokazują, że jeszcze na początku XX w. w tęczy umieszczony był duży krucyfiks, wiszący obecnie w kruście kościoła. Krucyfiks ten wsparty był manierystycznej, bogato zdobionej belce tęczowej. Można przypuszczać, iż program malowideł w kościele dopełniał rzeźbiarską scenę ukrzyżowania i może być odczytywany jako rozbudowana forma krzyża. Należy zrekonstruować manierystyczną belkę i umieścić na niej krucyfiks, który w całości wkomponowany był w kruście kościoła pod wieżą (po jego uprzedniej pełnej technicznie konserwacji).

1.8. KONSERWACJA POSADZKI

Przygotowaniem do prac konserwatorskich należy wykonać dokumentację fotograficzną, rysunkową oraz stanu zachowania obiektu.

1.8.1. POSADZKA NIEPOROWATA - PŁYTKI Z KAPLICY DZIAŁYŃSKICH

Wykonanie uszkodzonych płytek

Wykonanie posadzki za pomocą strumienia podgrzanej pary wodnej.

zapełnienie brakujących płytek kształtkami wykonanymi na zamówienie, teksturą i kolorem typycznymi z oryginalnymi

zapełnienie spoin zaprawą o obniżonej nasiąkliwości Optomur VOR fug lub równoważnym.

RAKOTA POROWATA - GOTYCKIE PŁYTKI I CEGŁY ZNAJDUJĄCE SIĘ PRZY

PARZACH

montaż płytek

strukturalna impregnacja preparatem przeznaczonym do wzmacniania średnioporowatych, nasiąkliwych materiałów, działających na zasadzie wytrącenia się czystego mineralnego, amorficznego uwodnionego żelu dwutlenku krzemu stanowiącego spoiwo. Mineralne spoiwo krzemionkowe zastąpi utracone w wyniku wietrzenia spoiwo pierwotne np. KSE 300 firmy Remmers lub równoważne.

drofobizacja płytek preparatem SNL firmy Remmers lub równoważnym.

wienie płytek w pierwotnych miejscach na póluskiej zaprawie o spoiwie trasowym.

MENTY METALOWE

1. Zabezpieczanie elementów metalowych przed korozją: Sika FerroGard 903 (firmy Sika Poland)
  - stosowany w formie iniekcji zabezpieczających osadzone wewnątrz muru fragmenty kotew, oczyszczanie fragmentów ponad powierzchnią muru z produktów korozji za pomocą mikropiaskarki (piasek), pokrycie preparatem antykorozyjnym ZINGA firmy Zingametall Poland oraz zunifikowanie farbą do metalu.

ował

h. Jarosław Grzegorz